

Передплатний індекс 60194

Юрій ПРОКОПЕНКО

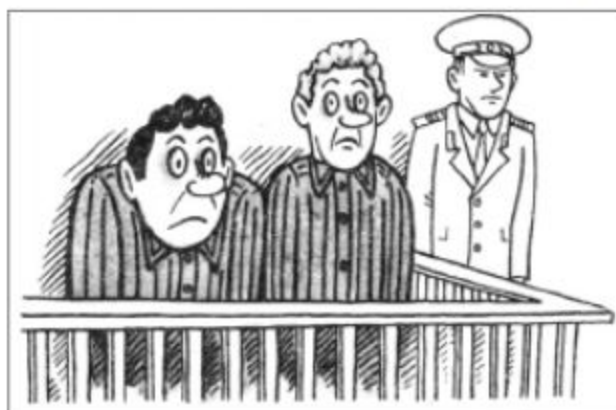

КРОСВОРД

Бібліотека журналу «ПЕРЕЦЬ. Весела республіка» №19-2018

Юрій Прокопенко

КРИМІНАЛЬНИЙ КРОСВОРД

Малюнки
Олександра Монастирського

КИЇВ — 2018

ЗМІСТ

Ознака всіх чеснот

Передмова Володимира Чепіги

3

**Гуморески,
якими зачитувались у нас, і не в нас**

5

**Фейлетони.
Трійко із сотень гримучих**

39

ОЗНАКА ВСІХ ЧЕСНОТ

З Юрієм Прокопенком пов'язане усе моє життя. Ось на книжковій полиці стоять у ряд його книжки. Поруч — мої. А ось на окремій — наші з Юрієм Тимофійовичем спільні, співавторські. Вони тісно переплетені з такою спільною багаторічною роботою в редакції знаменитого на весь світ своєю гостротою і своїм сміхом журналу «Перець». А це були шістдесяті-вісімдесяті роки буремного двадцятого століття, коли і наші друзі, і наші вороги були однаково сильними, і все ж ми долали тих ворогів чесним і правдивим словом «Перця», котрий мав три з половиною мільйони передплатників, читачів же, як часто повторював наш головний редактор Федір Юрійович Маківчук, — безумовно, у чотири-п'ять разів більше...

А починалося все у нас із факультету журналістики столичного Шевченкового університету, де ми з Юрком Прокопенком та іншими гострословими однокурсниками опановували ази сатири та гумору, водночас випускаючи зубасту й веселу стіннівку під промовистою назвою «Лінотин».

Саме «Лінотип» і визначив наше майбутнє. Після університету Юрій Прокопенко дуже плідно й активно працював у надзвичайно тоді популярній газеті «Вечірній Київ», яка стала ще популярнішою завдяки дуже злободенним і стилістично довершеним Юрієвим фейлетонам. Читачі на них чекали, а його ім'я доволі швидко набуло авторитетності й шанованості.

То чи міг обійтися без нього «Перець»? Звісно, ні. Отож за кілька років підпис під фейлетонами «Ю. Прокопенко» уже був для величезної маси читачів безпомилковою ознакою чесності та безкомпромісності, а для «героїв» тих публікацій — безпомилковим сигналом майбутніх значних неприємностей, у тім числі й кар'єрних (на радість тих же читачів).

Паралельно з конкретними (як ми їх називали) матеріалами Юрій Прокопенко не менш талановито й активно вдосконалював свій суто гумористично-літературний хист. Його дотепні оповідання — а їх він народжував наче легко й невимушено, хоча насправді за тією легкістю та невимушеністю завжди стояв серйозний і тривалий період глибокої розумової роботи, — друкувалися у багатьох газетах і журналах. Перегородом опублікувати нову гумореску Юрія Прокопенка вже вважали за честь не лише наші, а й редактори багатьох зарубіжних періодичних видань...

Зростав він і творчо, і водночас — вважаю, цілком заслужено й справедливо, і кар'єрно. Останній його щабель — головний редактор журналу «Перець». На жаль, останній. П'ятнадцять років очолював «Перець» Юрій Тимофійович.

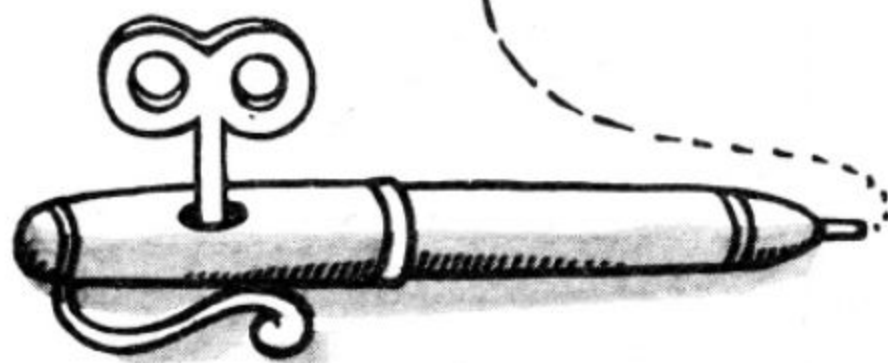
А потім... Він ще встиг відзначити своє шістдесятит'ятиліття. І невдовзі його не стало: підкосила хвороба...

Та все одно — він живе. Живе у своїх веселих, гострих і мудрих творах, живе у нашій пам'яті. І житиме. Спасибі тобі, Юро, за те, що ти був, і за те, що ти є.

Володимир ЧЕПІГА

Гуморески

Якими зачитувалися
і у нас, і не в нас

ПРЯМО У ВІЧІ

Я знав, що рано чи пізно не витримаю. Зірвуся. Скажу своєму начальникові все, що про нього думаю. А це, звичайно, скандал. Преміальні «плакали». Прогресивку тільки уві сні побачу. А у відпустку ходитиму лише в грудні. Знав, та воно було вище за мене. Я розумів — це неминуче.

Якось після роботи, зачекавши свого начальника біля контори, я сказав йому.

— Хочу з вами поговорити.

— Давай, — погодився він без коливань.

— Але не тут, звичайно, — посміхнувся я. — Розмова буде довгою, тому ходіть кудись, де можна посидіти.

— А чого ж, — не пручався він.

Ми зайшли до ресторану «Пролісок», і я замовив лаконічну, проте добротну вечерю.

Наповнивши наші чарки коньяком «Одеса», я підняв свою і, дивлячись йому прямо у вічі, сказав:

— Якби не те, що я вирішив з вами порозумітися і на решті висловити все те, що я про вас думаю, то ніколи б в житті не сів би з вами за один стіл. Бо пити разом з такою жахливою людиною, як ви, це перш за все — не поважати себе.

Він підняв свою чарку і кивнув на знак згоди. Ми випили.

Закусували мовчки. Я їв салат «столичний», він меланхолійно жував язик під майонезом. Наливши йому і собі, я знову підняв чарку і, дивлячись прямо у вічі начальнику, сказав:

— Якби ви тільки знали, що про вас говорять у колективі. Якими недобрими словами називають, і правильно роблять. По-перше, оцей ваш зверхній погляд, ця барська манера розмовляти з підлеглими! Аж слухати було гидко, як ви недавно вибатькували нашу друкарку. А мені скільки ущипливих зауважень ви зробили! Скільки разів обзивали неуком. У той час, як неук — це ви. Так, так, справжнісінький неук. Бо не знаєте навіть азбучних істин деяких на-

ших виробничих процесів. Мені соромно, що я працюю під вашим керівництвом...

Він знизав плечима і підняв чарку. Ми випили.

Підклавши йому пару шматочків буженини і свіжих овочів, я тут же налив ще по чарці, щоб не дати йому оговтатися.

— А як ви сприймаєте критику! — вів далі я, запрошуючи його знову випити. — Варто комусь виступити на зборах і щось про вас негативне сказати, ви його починаєте переслідувати. Пам'ятаєте, як розплатився Борошнянський за те, що назвав вас консерватором? Ви йому наступного дня запропонували подати заяву про звільнення за власним бажанням. А Чугунюк як постраждав лише за те, що у стіннівці натякав на деякі ваші вади! Ви за це йому відмовилися путівку дати в санаторій. А Кукурчака хіба не ви тримаєте на посаді молодшого рахівника лише за те, що він вам правду в очі каже? Затискувач критики — ось хто ви!

Начальник підняв чарку і, привітно посміхнувшись, перехилив її.

У його спорожнілу тарілку я переклав майже всю вазочку грибів і залишки печінкового паштету. Я весь кипів од внутрішнього збудження.

— А як довго ви вирішуєте елементарні справи, — продовжував я пристрасний монолог, знову наповнивши чарки. — Скільки разів доводиться вам нагадувати і скільки чекати вашого підпису. Якщо хочете знати — ви гальмо в усіх наших починаннях. Тільки через вас, через вашу байдужість і неповороткість наша контора займає передостаннє місце в республіці.

Його завжди похмуре обличчя тепер сяяло посмішкою.

Під гаряче нам принесли сухе червоне вино. Розливши цей гранатовий напій по фужерах, я перейшов до тих вад, що роблять нестерпним його товариство.

— Чи відомо вам, що кожна вихована людина вітається або принаймні відповідає на привітання. А ви йдете коридором і навіть не можете вичавити з себе «добридень». Я

сам учора бачив, як ви не повернули голову в бік Нусяка, хоч він тричі сказав вам «драстуйте». Ви не тільки некультурна людина, ви просто хам...

Він заплодував і припав до фужера.

На десерт нам принесли шампанське і фрукти. Піднявши іскристий бокал і безстрашно дивлячись в очі начальнику, я резюмував свою коротку, але змістовну промову:

— На місці трестівського керівництва я б ані години не тримав вас на цій посаді. Таким, як ви, просто протипоказано керувати. Досить на вас лише глянути, щоб переконатися у вашій безпорадності і примітивності. Коротше — гнати таких треба поганим віником!..

Коли ми виходили з ресторану, начальник мене навіть під руку взяв.

— Ніколи не думав, що ви такий чудовий оратор. Не помічав за вами такої красномовності. На зборах, наскільки я пригадую, ви ніколи жодним словом не обмовилися. Я вважав, що ви зовсім розмовляти не вмієте. А сьогодні весь вечір усе говорили і говорили. Шкода тільки — оркестр гримів так, що жодного слова не розібрав...

— Не вистачило, щоб він розібрав, — думав я, лягаючи спати. — Саме для того я його і повів до ресторану, щоб під грім оркестру висловити йому все те, що я про нього думаю.

І міцно заснув спокійним сном людини, яка нарешті виконала свій обов'язок.

СТЕРЕЖИСЬ АВТОМОБІЛЯ

Я їхав у своїй синенькій «Ладі», суворо дотримуючись правил вуличного руху. Раптом жовтий «Запорожець» обійшов мене у тій частині вулиці, де обгін заборонений, і нахабно виїхав на «зебру», із запізненням реагуючи на червоне світло.

— Слухай, ти, — закричав я водієві, висунувши голову з машини. — У моєму селі тобі навіть волів не довірили б. Ти

хоч колись у «правила» заглядав? Чи може у тебе дядя в автоінспекції працює? У таких, як ти, права відбирати треба! Притому негайно.

Та не встиг світлофор блимнути жовтим оком, як цей негідник зірвався з місця і помчав, явно перевищуючи дозволена швидкість.

— Ну і нахаба! — обурився я. І натиснув на газ.

Він прошмигнув між «мазом» і «кразом», на кілька секунд загубився в лавині машин. Та раптом жовтий «Запорожець» знову вигулькнув прямо переді мною.

Легко обігнавши його, я, скориставшись черговою зупинкою перед світлофором, вискочив з машини, підбіг до порушника і прокричав йому над вухом:

— Таких як ти — у вікно сатири треба! Та ще й з підписом: «гангстер за кермом». Ти ж потенційний винуватець аварії. Якщо не сьогодні, то завтра до неї вскочиш. І потягнеш іншого. Через тебе постраждають невинні люди. Через твою ситу фізіономію хтось буде відповідати. Чуєш? Чи тобі позакладало?

Водій жовтого «Запорожця» демонстративно підняв скло у віконці і так рвонув з місця, наче брав участь у авторалі.

— Ні, ви бачили! Навіть вислухати мене не схотів. Правда очі коле! — вигукнув я, кинувши «Ладу» навздогін. — Я його примушу все вислухати! Од мене не втече! Порушник нещасний!

Він пірнув у вузьеньку вуличку і зник за поворотом. Та я вже мчав йому навперейми. І хоча мені довелося перетнути тротуар і дитячий майданчик, сумління не мучило мене. Зрештою «Правила безпеки руху» не можуть передбачити всіх нюансів. Бувають у житті обставини, коли заради принципу готовий піти навіть на ігнорування деяких несуттєвих обмежень.

Побачивши з пагорба, на який я виїхав, жовтого «Запорожця» уже на автостраді, я зрозумів, що в цьому «ралі» програв. Поки виїждитиму на кільце, роблячи незчисленні повороти, він зникне назавжди. Ні, такого допустити я не

міг. Адже не встиг навіть номерів його записати. Хіба може щось зашкодити сказати людині правду в очі, коли прагнеш цього.

Обережно перетнувши канаву, я рушив навпростець через міський парк культури і відпочинку. Оскільки ніяких знаків мені не зустрічалося, — певно, автоінспекції й на думку не спадало, що когось може заманутися їздити ось тут, між парковими алеями на автомобілі, — я витискав максимальну швидкість. З-під коліс час від часу випорхували злякані бабусі з онуками та інші відвідувачі храму повітря і кричали навздогін фрази, які через шум мотору розібрати було важко.

Коли я вилетів на автостраду, попередньо перекинувши урну для сміття й збивши знак «Ремонтні роботи. Об'їзд», водій панелевозу, перед носом якого я круто розвернувся, загальмував так несподівано, що машини, які йшли позаду, наїхавши одна на одну, перетворилися на суцільнометалеву лінію.

На вимогу автоінспектора зупинитися я лише додав швидкості і, маневруючи серед фургонів, автобусів і вантажних велетнів з безстрашністю гонщика, що випробовує своє авто на міцність, стап продиратися до жовтого «Запорожця».

Нарешті я наздогнав його. Притиснув до узбіжжя так, що втекти од мене він міг у єдиний спосіб — з'їхати в кювет. Водій-порушник тільки очима кліпав од люті і, поперемінне відриваючи од керма то праву то ліву руку, показував мені кулак.

— Негідник, — кричу, — через таких як ти і трапляються дорожні пригоди. Або визнаєш, що ти невіглас і нікчема і що тобі не бублик крутити, а сміття з курятників виносити, або зараз твій примус поїде догори колесами...

Погрози своєї виконати я не встиг. Нас перепинила автоінспекція і кортежем супроводжувала до відділення.

І от ми сидимо удвох з водієм-порушником перед суворим черговим, який складає ретельний акт дорожньої пригоди.

Нарешті я можу сказати цьому власникові жовтого «Запорожця» все, що я про нього думаю.

КОРИСТУЮЧИСЬ МОМЕНТОМ

Ми зустрілися з ним у книгарні. Після кількоххвилинної внутрішньої боротьби я прийняв мудре рішення не купувати книжечки з інтригуючою назвою «Гей, у полі та у лісі», а зачекати, поки її купить хтось з моїх колег та поділиться враженнями. Тільки-но поклав книжечку на прилавок, як мені просто у вухо вибухнуло:

— Привіт, земляче!

Я ледве пізнав Миколу Трохимовича. Кругловидий і статечний, він випромінював таку життєрадісність та впевненість у своєму завтрашньому дні, що я мимоволі потиснув його правицю одразу обома руками.

— Дуже приємно вас бачити!

— А мені — не дуже, — пробасив він. — Бо вважаю: мої земляки не повинні гаяти час, риючись у цій макулатурі. Ходім-но до мене, я тобі видам справжні речі! Користуйся моментом, поки я працюю заступником директора книготоргу...

Скориставшись моментом, я вгатив усю зарплату в дефіцитні книжкові новинки. Дружина не була в захваті. Во-

на запевняла, що за браком часу ніхто з нас ніколи і гортати не стане ці фоліанти. Та мій аргумент був невідпорним:

— Піде він з цієї посади, тоді, хоч-не-хоч, а вже будемо економити на книжках.

Він пішов з цієї посади за місяць. Очолив велику меблеву крамницю. І тут же запропонував мені наймоднішу новинку сезону — бар з торшером.

— Май на увазі, на нього за півроку записуються. Користуйся моментом...

Я скористався. Ми довго шукали місце в нашій, м'яко кажучи, перенасиченій меблями квартирі, а таки знайшли — телевізор примостили на підвіконні. Бар із торшером став центральною плямою нашого інтер'єру. Чим заповнити його, дружина і досі не вирішила, зате від її сумнівів щодо доцільності покупки і сліду не лишилося, коли раптом стало відомо — Миколу Трохимовича перекидають у радіосалон.

— Користуйся моментом, — оглушливо, ніби через багатоватний підсилювач, лунало з телефонної трубки, — можу зробити тобі комплект світломузики...

Я скористався моментом. Усе було б нічого, та в дружини після цієї світломузики ні сіло, ні впало почався скажений головний біль. Таблетки, які я купив у аптеці, не допомагали. Зателефонував Миколі Трохимовичу додому, а він аж заспівав од радості:

— Вважай, що тобі поталанило: тільки вчора мене перевели заступником завідуючого аптекою. Так що користуйся моментом!

Чи треба казати, що разом з таблетками від головного болю я притягнув додому повну торбу різних ліків. Серед них були такі, як мазь від опіку, ліки від зміїних укусів, пілюлі для діабетиків, повний комплект медикаментів для боротьби з хворобами серця, печінки, нирок...

Передбачаючи саркастичні репліки дружини про те, що, мовляв, я здоровий, мов бик, що змії у нашому мікрорайоні не водяться, а опіки у мене не передбачаються хо-

ча б тому, що я ніколи й за холодну воду не беруся, я одразу поставив усі крапки над «і»:

— Микола Трохимович сказав по секрету, що невдовзі його знову перекидають. Отже, довелося скористатися моментом...

А невдовзі його таки перекинули на якусь матеріально відповідальну посаду в лікарні.

— Дуже раджу скористатися моментом, — переконував він мене, — ніде так добре не вирізають жовчні міхури, як у нас. Тому і черга — на півроку.

— Та наче, дякувати долі, здоров'я у мене нівроку, — зашарівся я.

— Це всім так здається, — гаряче заперечив він, — поки одного разу не схопить. Тоді — на стіл. І в першій-ліпшій лікарні який-небудь пересічний хірург оперуватиме. Ти ж любила жирне? А всі, хто зловживає жирним, рано чи пізно опиняються перед такою дилемою.

І я скористався моментом. Бо ж знаю, Микола Трохимович на одному місці довго не затримується. Не можу сказати, щоб я став почуватися краще після цієї операції. Навіть поскаржився на здоров'я землякові, зателефонувавши йому якось. Та він мене заспокоїв:

— Нема проблем, земляче! Ти знаєш, де я зараз працюю? Керую ритуальною службою в поховальній конторі. Отже, можу все зробити за вищим розрядом. Користуйся моментом!..

ДЗВІНОК СТАРОГО ДРУГА

Тільки-но я зайшов до свого кабінету, як почув телефонний дзвінок.

— Вітаю тебе, це Хорвацький турбує. Ще пізнаєш старих друзів? Чи як став директором, перестав пізнавати?

— Облиш свої жарти, дуже радий тебе чути, — цілком щиро відгукнувся я.

— Треба зустрітися якимось, по склянці шампанського випити, молодість згадати, — почав він.

— Треба, — погодився я, розуміючи, що за цим ліричним вступом послідує якесь прохання.

— У мене прохання до тебе, — прогудів Хорвацький. — Там у твоєму інституті Бородавка працює,

— А ким вона працює? — поцікавився я.

— Не вона, а він. У відділі комплектації, Так ти зверни на нього увагу. Знаєш бо, різне трапляється, ще не приведи господи, скоротиш його чи про» сто звільниш. А це свояк моєї двоюрідної сестри. Сам розумієш...

— Обіцяю тобі, — зверну, — заприсягся я. — Заради нашої дружби все зробити можу.

— Дякую, — розчулено сказав він. — На іншу відповідь я й не сподівався.

Поклавши трубку, я викликав завідуючого відділом кадрів з особистою справою Бородавки. Погортав її з початку до кінця і з кінця до початку. Справа як справа. Нічого видатного. Тоді я запросив начальника відділу комплектації.

— Ваша думка про Бородавку? — поставив питання рубка.

Начальник відділу довго відкашлювався, витирав хустинкою спітнілого лоба, але по зосередженому погляду я зрозумів, як напружено працює його мозок. Певно, хоче збагнути, для чого мені знадобилися ці дані.

— Давайте відверто, — попереджаю я. — Мені все відомо! Що там накоїв Бородавка?

Той знову лізе за хустинкою, витирає шию, довго сякається...

— Ну, ну, сміливіше. Я все одно знатиму. Від мене нічого не сховаєш, — свердлю його поглядом.

— Якщо ви маєте на увазі отой випадок із спиртом, так це Копійчаного робота. А Бородавка до того спирту ніякого відношення не мав.

— А до чого він мав відношення? — не даю йому оговтатися.

— Ні до чого такого, — знизав плечима начальник відділу. — А, ви натякаєте на ту історію з копіювальницею? Так це зовсім не його приходила бити дружина, а Гримченка.

— А хто його приходив бити? Чи, може, він когось ударив? — спитав я.

— Він дуже спокійний і урівноважений чоловік, — пояснив начальник відділу. — Від нього й поганого слова не почувеш.

— Але в тихому болоті чорти водяться! Правда ж? — підказав я.

— Повірте, саме Бородавки це аж ніяк не стосується, — притиснув він руку до серця.

— Зрозумійте ж нарешті, я теж по-дружньому ставлюся до Бородавки. До того ж, він родич мого найліпшого друга. Отже нічого страшного я йому не зроблю. Просто мені б хотілося знати, що там він накоїв, — відверто пояснив я.

— Ну, якщо ви справді по-дружньому ставитеся до Бородавки, та ще й до того він родич вашого друга, тоді я можу вас запевнити, що нічого він не накоїв, — полегшено зітхнув начальник відділу.

— А взагалі що він за один, цей Бородавка? — про всяк випадок поцікавився я.

— А взагалі він — сумлінний працівник. Дуже дисциплінований, в усьому любить порядок, справу знає, як власну біографію.

— Усе ясно, дякую за інформацію, — радісно потиснув я руку начальникові відділу.

У мене від серця відлягло. Отже, я можу виконати прохання свого старого друга Хорвацького. Не буду звільняти або скорочувати цього його родича Бородавку. Догану йому вліплю. Або краще — сувору догану. Можна навіть і з останнім попередженням. Для порядку. Але звільняти чи скорочувати — ні в якому разі. Заради старої дружби чого тільки не зробиш!

ТАКТИЧНИЙ ХІД

Наш завідуючий відділом пішов на підвищення, і я одержав реальний шанс зайняти його місце.

— Одне тільки може тобі завадити, — сказав завкадрами, — це те, що у відділі працює твоя дружина. Знаєш, почнуть базікати — сімейщина! Мовляв, невідомо, хто ким керує, і таке інше.

— Ну, то вона негайно переведеться до іншого відділу, що може бути простіше? — відповів я.

— Це для тебе простіше, — мовив завкадрами. — А я особисто не можу уявити вашого відділу без твоєї дружини. На ній там усе тримається. Нам легше іншого завідуючого знайти, ніж її переводити...

Того ж вечора я вирішив серйозно поговорити з Тетяною.

— Ти псуєш мені кар'єру, — сказав я їй. — Невже ти не розумієш, що це для мене єдина можливість вибитися в люди?!

— Але я не бачу виходу, — скрушно похитала вона головою. — Не уявляю, що я можу для тебе зробити. Не розлучатися ж нам через такі дрібниці!

— А це ідея, — раптом осяйнуло мене. — Зробимо тактичний хід. Ми розлучимся, але, звичайно, не посправжньому, а так би мовити, фіктивно. І як тільки стану завідуючим, знову розпишемося.

— Ти збожеволів, — зблідла дружина. — Нас люди засміють! У нас же хороша сім'я!

— Та я ж і не збираюся розлучатися, — заспокоїв я її. — Це ж буде лише формальністю, жартом. А в нас з тобою нічого не зміниться. Ми будемо разом і тільки міцніше любитимемо одне одного.

— А що ми людям скажемо? — розплакалася вона. — Ніхто ж нічого не зрозуміє. Була в нас така злагода. Можна сказати — зразково-показова пара. Жодного разу не посварилися — таке трапилося.

— Скажемо, що не зійшлися характерами, — запропонував я.

— П'ятнадцять років сходилися і раптом не зійшлися, — глузливо мовила дружина, витираючи сльози.

— Придумаємо щось інше. Якщо хочеш, я можу виступити в ролі Отелло і приревнувати тебе, приміром, до Арнаутського. Всі знають, що він тобі симпатизує.

— Ще цього бракувало! Щоб ти паплюжив моє чесне ім'я? Нізащо! — відмовилася Тетяна,

— Тоді ти влаштуй мені сцену ревнощів, — підкинув я інший варіант. — Скажи, що ти мене бачила, ну, наприклад, з буфетницею Катею в ресторані або в цирку.

— Я тобі дам буфетницю Катю! — раптом спалахнула дружина. — Та ще й у ресторані або в цирку? Ти свою дружину за останні п'ять років до ресторану водив? А до цирку? З тобою в кіно ніколи не виберешся. Все тобі ніколи і ніколи. От воно, виявляється, що! Тепер я розумію, чому ти в буфеті після роботи затримуєшся. «Пивка попити!» — передражнила вона. — Значить, то ніяке не пиво. А оця руда буфетниця!

Я вже глибоко розкаявся, що почав цю розмову.

— Він ще шукає причину для розлучення! — на найвищих нотах продовжувала дружина, чомусь звертаючись до вікна, наче хотіла закликати у свідки все наше подвір'я. — Та цих причин скільки завгодно! Яка порядна жінка терпітиме подібного нехлюя, ледаря, ненажеру?

— А, може, обійдемося без образливих виразів? — спробував я хоч трохи утихомирити її агресивність.

— Це для тебе дуже ласкаві епітети, — ще більше розпалювалася вона. — До всього іншого, ти ще й примітивна людина, яка тільки й думає про своє здоров'я і свій спокій. Хоч би раз допоміг мені по господарству! Хоч би раз подумав про мене! Все тобі затьмарили рибалка, футбол, шахи. Тобі не дружина потрібна, а няня, яка б готувала їсти і прибирала б за тобою...

— Ну, це вже занадто! — обурився я.

— Чого там занадто, — не давала мені оговтатися дружина. — Я завжди думаю: і чого це я така нещасна. Чому на мою долю випало отаке горе — мати жалюгідного чоловіка...

— Хто ж тебе примушував? — скипів я.

— Просто я, дурна, вірила, що ти хоч порядний чоловік, — зло сказала вона. — А, виявляється, попри всі вади ти ще маєш коханку-буфетницю! І дивитися на тебе не хочу більше! Негайно подаю на розлучення! Не шукай мене! За речами прийде моя мати!..

Вона грюкнула дверима так, що задзеленчало скло в серванті. І її каблуки задріботіли сходами.

— Скатертю дорога, — крикнув я навздогін, тремтячи від люті...

ПОЧУТТЯ ГУМОРУ

Кожний робочий день у нашому відділі починався з того, що Хрумтій розповідав з усіма подробицями про чергові витівки свого цуцика, якого він щоранку виводив на прогулянку. Та сьогодні йому і рота не дав розтулити Понько. Він був настільки приголомшений тим, що з ним трапилось у трамваї, — навіть капелюха забув скинути. Так і сидів за своїм столом у капелюсі та обурювався, явно сподіваючись на нашу моральну підтримку і співчуття.

А трапилась з ним досить-таки банальна історія. Він забув закомпостувати талон, і контролер його оштрафував на три карбованці.

— Пояснюю, — бідкався він, — що я ніколи свідомо не їздив без квитка. Просто замислився і забувся. А контролер і слухати не хоче. Штрафу вимагає. Півтрамвая стало на мій захист. Мовляв, дайте людині спокій. Хіба не бачите, він не схожий на зайця! А вона й каже: «Навпаки, дуже на зайця якраз і схожий!..»

— Невже вона вуха твої мала на увазі? — поцікавився Сусідушкін.

— При чому тут мої вуха? — скипів Понько.

— А при тому, що вони й справді трохи стирчать, — сказав Сусідушкін і зареготав.

— Ви всі такі ж дурні, як ота контролерка! — мало не розплакався Понько і вибіг з кімнати.

У відділі запала тиша, яку порушив Хрумтій:

— Людина жартів не розуміє!

— Жаль мені тих, що геть-чисто позбавлені почуття гумору, — зауважив Ликовець.

— Я б таких переводив на інвалідність, — погодився Гуля.

— А я б їм просто не доручав серйозних справ, — зазначив Сусідушкін.

— Цей Понько — якийсь дивак, — сказав я. — Ображатися на такі дрібниці! От, скажімо, Сусідушкін хіба образився б, якби ми почали кепкувати з його великого носа?

— А до чого тут мій ніс? — не зрозумів Сусідушкін. — І, до речі, не такий він уже й великий, щоб з нього кепкувати.

— Не такий, але, гадаю, що на конкурсі найдовших носів він би зайняв не останнє місце, — хихикнув Хрумтій.

— Для карикатуристів ти — просто знахідка, — підхопив Гуля.

— Б'юся об заклад, що в школі тебе називали просто Ніс, — сказав я.

— Я розумію Понька, — мовив Сусідушкін, і голос у нього затремтів. — Ви якісь... Якісь дикуни! Мені гидко з вами навіть сидіти в одній кімнаті!..

Він так хряпнув дверима, що аж штукатурка посипалася.

— Ну от, ще один закомплексований, — мовив по паузі Гуля.

— Ще одного природа обділила почуттям гумору, — відзначив Ликовець.

— А я б запровадив у анкетах по обліку кадрів спеціальну графу: «Чи маєте ви почуття гумору?» — мовив Хрумтій. — І тих, у кого воно відсутнє, не брав би на наукову роботу.

— Правильно, — підтримав його я. — Ось ти, приміром, реагував би на подібні репліки своїх колег? Впевнений, що ніколи. Ми он скільки разів натякали на твою... ну, як би це сказати делікатніше, — на твою інтелектуальну обмеженість. А ти — хоч би що. Ані пари з вуст.

— Це я — обмежений інтелектуально? — спробував посміхнутися Хрумтій і зблід. — Гляньте на цих софоклів! Інтелектуали! Сократи! Ломоносови! Та якщо весь ваш інтелект разом узятий покласти на ваги, вони й не поворухнуться! Генії! А, до речі, про інтелектуальність найбільше говорять якраз ті, які інтелектом не переобтяжені...

Він демонстративно вийшов з кімнати, а ми багатозначно презирнулися.

— Ось і ще один, — сказав Ликовець.

— Головне, що це вже невиліковно, — сумно зауважив Гуля. — Я нам не заздрю. Працювати з людьми, позбавленими почуття гумору, — це з нашого боку — подвиг! Треба вимагати від начальства додаткової платні. Принаймні, молока за шкідливість...

— Незбагненно! — вигукнув я. — Люди ображаються на безневинні жарти! Бояться, щоб у їхньому зразково-показовому портреті помітили бодай одну негативну рисочку.

Хіба від того, що ми жартуємо із скнарості Ликовця, ми його менше любимо? Ну, знаємо, що в нього у зимовий день і грудки снігу не випросиш. Так він це й сам знає і на наші жарти не ображається. Правда ж?

Обличчя Ликовця набрало бурякового кольору. Руки у нього затремтіли.

— Щось і ти не часто вражав нас купецькими жестами, — зло проказав він і, стрімко схопившись на ноги, попрямував до дверей.

— Як бачимо, тут уже не до жартів! — невесело посміхнувся Гуля. — Якщо судити по нашому відділу, то почуття гумору — це просто рідкісний дар.

— І приємно, що цей дар дістався нам з вами, — простягнув я йому руку.

— І мені приємно, — міцно потиснув її Гуля. — Хоч як науковець ви зірок з неба не хапаєте, зате почуття гумору цілком компенсує у вас цю прогалину і робить нас союзниками і друзями...

— Це я в науці зірок з неба не хапаю?! — стиснув я кулаки, відчуваючи, як кров ринула мені в голову. — Так от, знайте, — люто подивився я на нього, — мої союзники і друзі — усі там, за дверима!..

ПРИНЦИПОВІСТЬ

Він підійшов після зборів і хвилину вивчав моє обличчя так уважно, наче звіряв його з фотографією.

— Що це на тебе найшло сьогодні? — нарешті вимовив він.

— Нічого, — спокійно відказав я.

— З таким запалом критикував мене, наче ми не приятелі!

— Ти ж знаєш, я людина принципова. Запізнився на роботу позавчора? Запізнився. Хай там на якісь дві хвилини, але ж дисципліна є дисципліна.

— А все-таки, чому ти мене критикував на зборах?

— Ти що, з Місяця звалився? Чому критикують на зборах? Тому і я критикував.

— Нічого не розумію, — знизав він плечима. — Може, я сьогодні не привітався з тобою і ти вирішив мене провчити?

— Кинь дурниці молоти!

— То, може, ти образився, що я не почекав учора, поки ти восьму партію в доміно закінчиш? Просто треба було поспішати...

— При чому тут доміно?

— Невже ти образився, що я з твоєю Олею надто довго теревенив по телефону? Але то вона безперервне запитувала. Я лише відповідав.

— Слухай, — не витримав я, — мені тебе просто шкода. Не розуміти, що таке принциповість! Затям нарешті — я людина дуже принципова. Критикую на зборах без огляду на різні там приятельські взаємини.

— Ясно, ясно, — закивав він головою. — Ти просто не міг мені пробачити поразки в шахи.

— Ну, скажи, дорогий мій, яке відношення до критики на зборах мають шахи?! — скипів я.

— А що має відношення? — поцікавився він.

— Те, що ти справді запізнився на роботу. Не можна запізнюватися на роботу, навіть на дві хвилини.

— Не можна, — погодився він. — Не можна і не треба. Тільки я впевнений, що критикував ти мене на зборах через те, що я не пригостив тебе таранею. Слово честі, я тобі найкращий шматок залишав, але Петро з Василем як напосіли...

— Знову ти не туди гнеш. Замість того, щоб визнати свою помилку, пообіцяти, що більше ніколи не запізнюватимешся, ти про якусь тараню почав згадувати.

Він у відчаї заламував руки, намагаючись збагнути незбагненне.

— Не можна сприймати критику як помсту. Принципівість у тому й полягає, що чесно кажеш все у вічі...

— А може, я на своєму дні народження тобі мало уваги приділяв? — з надією спитав він.

— Цілком достатньо, — відповів я. — Як високопринципова людина, мушу зауважити, що ти весь час намагаєшся знайти якесь пояснення тим речам, які мусять сприйматися самі собою.

— І все-таки, за що ти мене критикував на зборах? — приречено запитав він.

— За запізнення, — втомлено сказав я.

— Що я тобі зробив такого, що ти мене критикував за запізнення? — точніше сформулював він запитання.

— Ну і набрид ти мені! — не витримав я і пішов. Він кинувся за мною.

— За що? — випитував дорогою.

— За що? — рефреном повторював у тролейбусі.

— За що? — схопив мене за рукав біля самого під'їзду.

В його очах була така відчайдушна рішучість, що я не витримав і сказав правду:

— Моя принципова критика — то відповідь на твою нахабну поведінку.

— Яку поведінку? — вигукнув він.

— А таку. Твоя дружина в цирку працює?

— Ну, працює.

— Контрамарки має?

— Має.

— Тобі дає?

— Дає.

— А ти хоч раз мені запропонував, жадного нещасний?

— Якось не подумав.

— Отож-то! — повчально сказав я.

УНІКАЛЬНИЙ ЕКЗЕМПЛЯР

Трудова біографія чоловіка, який прийшов проситися до нас на роботу, була настільки захоплюючою, що ми ладні були пожертвувати навіть обідньою перервою.

— Ну, а з останнього місця за що вас звільнили? — як завше зажадав конкретності старший групи Гуля.

Чоловік помасажував неголене підборіддя і замріяно подивився у вікно.

— Тут одним словом не скажеш, — мовив він. — Може, за те, що я підробив звітні документи. Може, за те, що поцупив вісім банок фарби. А швидше за все, що дав по фізії заступникові головного технолога. Хоча не виключено, що звільнили мене за дебош у тамтешньому буфеті. Знаєте, накази про звільнення формулюються так туманно. Ніколи не добереш, в чому конкретно тебе звинувачують.

— П'єте багато? — поцікавився наймолодший працівник групи Понько.

— Іноді багато. А трапляється, що й зовсім мало: якусь півлітру до обіду і півлітру — після, — сказав чоловік. — А у витверезнику буваю не частіше разу на місяць, — з гордістю докинув він.

— Ваш сімейний стан? Одружені? — для чогось вирішив уточнити науковий співробітник Сусідушкін,

— Ні, — з гордістю відповів чоловік. — Після того, як чотири дружини кинули мене, а я кинув шістьох, нізащо у світі не буду одружуватися. Досить з мене того, що всі десять вимагають з мене аліментів. Наче я Рокфеллер.

— А хоч квартира у вас є? — запитав наймолодший групи Понько.

— Як вам сказати. З одного боку ніби я і маю квартиру — двокімнатну. Остання дружина мене залишила — до матері втекла. А з іншого — і місця для мене не лишилося: сім квартирантів тримаю.

— Ну і тип! — не витримав старший групи Гуля. — Унікальний екземпляр! І не соромно цим хвалитися?

— Просто я не хочу вводити вас в оману, — спокійно відповів чоловік. — Щоб потім не розчарувалися. Ще мушу додати: на роботу я запізнююся щодня і, мінімум, на чотири години. Прогуляю, як правило, по понеділках і п'ятницях. Так зручніше. А робочий день закінчується у мене на дві-три години раніше, ніж у інших...

— А вам відома специфіка нашої роботи? — наївно запитав заступник старшого Ликовець.

— Звідки ж я можу знати цю вашу специфіку? — слушно відповів чоловік.

— А взагалі про наукову роботу ви хоч уявлення маєте? — підвищив голос науковий співробітник Сусідушкін.

— Ніякого, — здивовано відповів чоловік. — З наукою зв'язуватися не доводилося.

— А що ж ви взагалі вмієте? — з металом у голосі поцікавився старший групи Гуля.

— Умію? — перепитав чоловік і самовдоволено посміхнувся. — Вмію я багато. Вмію грати в карти, проходити на стадіон без квитка, спати підряд дві доби, доїти козу, ковтати сирі яйця із шкаралупою...

— А чому ви саме до нас прийшли проситися на роботу? — спитав заступник старшого Ликовець.

— Я — проситися? — здивувався чоловік. — Це мене півдня умовляв отой скуйовджений. Золоті гори обіцяв...

Ми всі подивилися на Хрумтія, який індіферентно сидів за своїм столом, вдаючи, що працює.

— Отже ти привів сюди цього працівничка? — грізно спитав старший групи Гуля.

— Я, — зізнався Хрумтій.

— Але навіщо? — хором проказали ми.

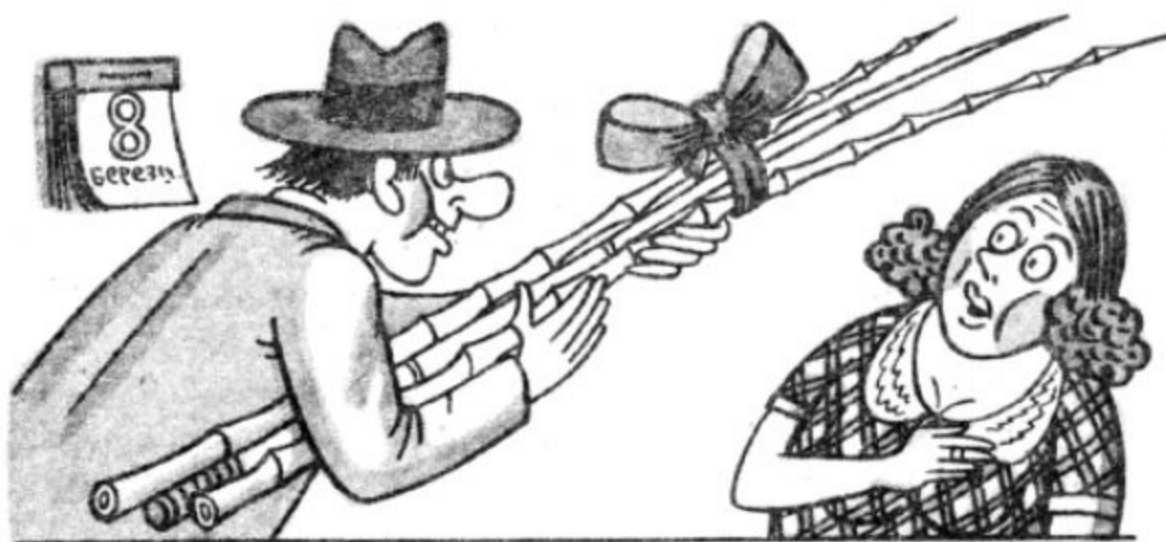
— Бачите, — почав Хрумтій, — працівник він справді поганенький. Я це відразу відчув. Але мати такого у відділі просто необхідно. Бо це його б завжди лаяли на зборах, це на нього б малювали карикатури у стіннівці, йому б оголошувалися догани, його б позбавляли премії. І тоді нам, а зокрема мені, ужилося б спокійно.

БУКЕТИК КВІТІВ

Напередодні Восьмого березня чоловіки, як правило, кумедно метушаться, бігають по універмагах і галантерейних магазинах, добувають квіти й рідкісні парфуми,

дістають з-під землі цукерки з екзотичними назвами і товпляться біля прилавків кондитерських відділів, очікуючи на торти із святковим оздобленням — яскравою вісімкою з крему.

Колись і я так само метушився, товпився, бігав, добував і діставав, поки одного разу, в один із цих гарячих для чоловіків днів, якимось дивом не опинився в магазині «Для вас, рибалки». Досі не можу зрозуміти, як це у мене вийшло: попрямував до парфюмерного, та якось дорогою за-

мислився і ноги самі понесли мене до магазину риболовецьких товарів.

Десь з півгодини не міг я відірвати зачарованого погляду од унікального набору вудок і думав про те, що людство дуже консервативне. Ну, чому обов'язково парфуми і квіти? Чому обов'язково цукерки і торти з написами? Чому б не подарувати коханій дружині набір ось таких чудових речей, якими можна витягти з водних надр не один кілограм судаків або, в крайньому разі, підлящиків?

Коли увечері, урочисто вручивши дружині набір вудок, я повторив уголос отой свій внутрішній монолог, вона просто залякла від подиву. Оволодівши собою, вона довго й енергійно висловлювалася з приводу мого до неї став-

лення, лаяла долю, котра послала їй такого черствого чоловіка, що вперто не бажає бути до неї уважним навіть раз на рік.

— Та зрозумій, — гаряче доводив я, — квіти наступного ж дня зів'януть, парфуми вивітряться, від цукерок і тортів матимеш тільки зайві кілограми. А від вудок сама лише користь і задоволення. Уяви собі, сидиш ти на березі річки або озера, сонечко світить, поплавок погойдується...

— Вистачить з мене того, що ми з сином через той поплавок ні в суботу, ні в неділю тебе не бачимо! — обурюється вона.

Та врешті-решт дружина заспокоюється. Мій аргумент про те, що важливий не подарунок, а увага, остаточно повертає їй добрий настрій.

Наступного року, якраз напередодні жіночого свята, я оголосив дружині, щоб цього разу на мою зарплату не розраховувала.

— Це ж чому? — спохмурніла вона.

— Усю витратив тобі на подарунок.

— Ах, та-ак, — її погляд пом'якшав. — Доведеться вже якось обійтися, — посміхається. Та від посмішки і сліду не лишилось, коли я витягнув подарунок з комори.

— Чотиримісний намет, — приголомшив я її. — Можеш узяти ще трьох подруг і майнути, скажімо, з ночівлею кудись на озеро. Уявляєш, стоїть цей намет біля озера, на ранок ще тільки благословляється, а на воді вже погойдуються поплавки?!

Передати реакцію дружини на ті мої слова годі й думати. Це був згусток експресії. Емоційний вибух, від хвиль якого довго дзеленчав посуд у серванті. Проте все це ніщо в порівнянні з реакцією на мій наступний подарунок з аналогічної нагоди — гумовий човен. Особливо прогнівила мою дружину та деталь, що в човен я вготив усі гроші, які вона відклала на відпустку, сподіваючись провести її біля моря.

Моя ж фраза про те, що вона може не гірше відпочити в селі у моєї мами, тільки підлила масла у вогонь.

Цього року я вирішив підготувати дружину до подарунка заздалегідь. Справа в тім, що я збирався подарувати їй мисливську рушницю. У всіх моїх друзів-приятелів рушниці є, а я наче біла ворона.

— Ти знаєш, люба, — кажу їй ніби між іншим, — зараз в деяких країнах серед жінок стає дуже модним полювання. Купують собі рушниці і восени полюють на качок, а взимку на зайців...

— Що ти кажеш? — явно зацікавилася вона.

І за день — це саме було двадцять третє лютого, коли жінки дарують чоловікам запальнички, галстуки, набори сигарет, коньяків та інші атрибути, які б мали підкреслювати мужність сильної половини людства, — дружина вручила мені невеличку коробочку.

— Це тобі на свято, — скромно опустила вона очі.

Я відкрив коробочку. Від блиску діамантів у мене потемніло в очах.

— Дорогий, — прошепотіла вона, — я недавно прочула, що в якійсь із далеких країн чоловіки носять сережки, і подумала, чому б тобі не одягти оці, з діамантами? Носи на здоров'я, любий!

— Але це ж дуже дорого коштує, — ледве видавив я із себе.

— Я витратила на сережки ті гроші, що ми збирали на автомобіль, — просто пояснила вона. І додала: — Для тебе, коханий, мені нічого не шкода! А наступного разу приготуйся, я тобі ще й намисто подарую, а потім...

Звичайно, не один день знадобився мені, аби якось оговтатися від удару. Самі розумієте, ідею з рушницею я негайно облишив. Після невеселих роздумів вирішив більше не оригінальничати, а подарувати дружині на свято... букетик квітів. Може, це хоч трохи пригасить її подарунковий ажіотаж, який невідомо від чого спалахнув.

КОМП'ЮТЕР

Коли я сказав приймальникові ремонтного ательє, що в мене зіпсувався комп'ютер-порадник, він од здивування закліпав очима.

— Не може бути!

На його голос повиходили майстри-ремонтники:

— Ви чули, — звернувся до них приймальник, — у клієнта забарахлив комп'ютер ЦПП-1!

— Виключено, — переконливо мовив статечний ремонтник в окулярах. — Ця машина вічна!

— Надійнішої схеми не буває, — підтримав його вусатий колега.

— А може, ви його упустили з дев'ятого поверху? Або використовували як кувалду? — уципливо запитав приймальник.

— І пальцем не торкнувся! — гаряче запевнив я. — Просто оце вчора хотів, як завжди, порадитися з ним, так він у відповідь видав чортзна-що!

Знявши задню стінку комп'ютера, статечний ремонтник заходився витягувати із середини якісь гвинтики, а я, спостерігаючи за ним, подумки кляв свою долю.

Така вже, мабуть, у мене планида — не щастить з технічними новинками! Ну хай, думаю, холодильник трапився бракований — увесь час од якоїсь внутрішньої вібрації танцює і дратує сусідів. Зрештою, бувають і гірші казуси. Хай не поталанило із скороваркою. Яюсь під час приготування вечері вона застрашлively пшикнула і вилетіла, мов ракета, у відчинене вікно. Як стверджує моя тітка, скороварка разом з вечерею перетворилася на штучний супутник Землі. Звичайно, випадок не ординарний, проте, трапляються і неймовірніші історії. Але цей комп'ютер?!

Коли ЦПП-1 — Щирий Порадник — уже зажив популярності, я все ще належав до жалюгідної купки скептиків, яка чинила опір винаходу століття. Та згодом і я капітулював. Справді, комп'ютер-порадник виявився чудо-машиною.

Як відомо, навіть дуже самовпевнені люди інколи теж потребують поради. Притому всі без винятку жадають поради об'єктивної. А нашим порадникам саме цієї об'єктивності й бракує, їм заважає бути об'єктивними любов або ненависть, заздрість чи просто байдужість. А комп'ютер, начисто позбавлений будь-яких емоцій, — про такого порадника можна лише мріяти!

І ось мрія перетворилася на дійсність. Комп'ютер ЦП став незамінним помічником ділової людини. Керівник найсоліднішої контори міг дозволити собі скоротити цілий штат радників, бо поради комп'ютера мали незаперечні переваги — їх відзначала точність, лаконічність і об'єктивність. Відпала необхідність у зайвих нарадах, планьорках, п'ятихвилинках. Маючи такого порадника, керівник контори почувався впевненіше і незалежніше. Він не мав сумнівів щодо своїх вчинків і рішень.

Ну, а вдома хіба нас не мучать сумніви, коли ми з'ясуємо ту чи іншу сімейну проблему? Хіба не вагаємося, коли приймаємо важливе рішення? Отже, цілком природно, ЦП дуже швидко став яскравим свідченням сімейного благополуччя, так би мовити, атрибутом престижності.

— Як, ви не маєте ЦП? — запитували знайомі. І щирість бриніла в їхньому здивуванні...

Та ще одним блискучим достоїнством комп'ютера була його надійність. За весь час жодної рекламації, жодної скарги від споживача! Тому мій візит до майстерні викликав таку реакцію у ремонтників.

Статечний майстер загвинтив кришку і глузливо сказав:

— Комп'ютер у повному порядку. Ви просто помилилися.

— Помилився? — скептично посміхнувся я. — Це не я, це він помилився. Уявіть, вчора запитую в нього: «Отже, виходить, я дурень?» І що, гадаєте, він мені відповів?

— Що саме?

— Він відповів: «Ви, як завжди, праві». Отже, виходить, я дурень. Хоча всі мої колеги, знайомі, родичі, можуть засвідчити, що я далеко не дурень і ніколи ним не був...

— Комп'ютер не помилився, — впевнено зазначив майстер.

— Що?! Ви хочете сказати...

— Хочу сказати, що помилилися ви, формулюючи запитання. Треба було спитати інакше. Скажімо: «Правда ж, я не дурень?» Тоді б і відповіддю були задоволені. Невже ви досі не помітили, що комп'ютер ЦП-1 на всі запитання має лише одну відповідь? Саме ту, яку вам довелося почути: «Ви як завжди, праві». І досі така відповідь усіх влаштовувала.

ЖЕРТВА ОБСТАВИН

Коли по нашій установі поповзла чутка, що бухгалтер Валентин Петрович Комаровський уміє передрікати майбутнє, дехто в це охоче повірив. Якщо існують у світі феномени, котрі бачать крізь стіну, рахують швидше за кібернетичну машину і читають думки на відстані, чому б і в нашій установі не з'явитися скромному хіромантові. В міру того, як віщування Комаровського збувалися, його авторитет міцнішав, а популярність росла.

А от я був настроєний скептично. Чесно кажучи, його самовпевненість і пихатість мене просто дратували. Кожного разу я віщував йому невдачу, сподіваючись на посоромлення його сумнівної магії — колись же він мусив помилитися! Та він, мабуть, був із тих щасливців, котрим фортунило завжди.

— Скажи, Валентине, чим закінчиться моє нове захоплення? — цікавився молодший лаборант Сувійченко, маючи на увазі юну друкарку Катю, що з'явилась у нашій конторі лише три тижні тому.

— Гучним сімейним скандалом, — без вагань відповідав Комаровський.

І як у воду дивився. Скандал був такої сили, Що його вибухова хвиля докотилася аж до профспілкових зборів, на яких Сувійченку влупили сувору догану.

— А як ви вважаєте, Валентине Петровичу, — звертається до нього секретарка Оля, — одержимо ми преміальні цього разу чи ні? Ми ж по багатьох показниках пасемо задніх...

— Одержите, — заспокоїв її Комаровський.

І точно. Преміальні нарахували. Навіть більше, ніж за минулий квартал.

— Як зіграє сьогодні «Динамо»? — питають у Комаровського.

— Виграє! — категорично запевняє він.

— Але у «Динамо» три програші підряд, — нагадують йому.

— Саме через це «але» вони і виграють, — самовпевнено посміхається Комаровський.

І знову його віщування справджується.

Я, звичайно, знаходжу йому горішок поміцніше. Коли стало відомо, що в нашій установі передбачається скорочення штатів, питаю його:

— І як ти вважаєш, хто той бідолаха, що потрапить під це скорочення?

— Ти, — раптом каже він.

Почуття радості охоплює мене. Інакше і бути не могло: я — той самий камінь спотикання, якого йому не обминути. Довго ж довелося чекати слушного моменту, щоб покласти його на обидві лопатки, — і ось цей момент настав.

— А тут ти помилився, — намагаюсь якомога спокійніше казати я, хоч у моєму голосі бринить водночас торжество і єхидство. — Це просто неможливо.

Він знизує плечима. Мовляв, така вже примха долі. А я не витримую і просто сміюсь йому в обличчя. Які б там примхи не мала доля, а мене скорочувати ніхто не ризикне. Бо я єдиний у нашому невеличкому колективі, хто тягне всю роботу, єдиний на всю контору фахівець, котрий щось тямить.

Решта — це просто випадкові люди, які до пуття не знають, чим взагалі наша контора займається. Тому, якщо в попередніх віщуваннях Комаровський спирався передусім на логіку, то це було просто алогічним...

Мої роздуми перервала секретарка Оля, яка покликала мене до директора. Він був худий і виснажений, наче місяць сидів на розвантажувальній дієті, і зосереджено дивився кудись між сейфом і кошиком для сміття.

— Ви знаєте, — якимось потойбічним голосом почав він, — я вже котру ніч не сплю, вирішуючи, кого ж у нашому колективі скоротити...

— Сподіваюсь, не на мене впав вибір? — мимоволі вихопилось у мене.

— Уявіть собі, що саме на вас, — глибоко зітхнув він. — Не скорочувати ж секретарку Олю і друкарку Катю — хтось же мусить відповідати на телефонні дзвінки і друкувати ділові папери.

— При чому тут друкарка і секретарка! — вигукнув я. — Крім технічних працівників, без яких, ясна річ, не обійтись, в конторі працює як мінімум шість нероб!

— Кого конкретно ви маєте на увазі? — сумно спитав директор.

— Та хоча б Плещуна, або Чучукала, або...

— Буду з вами відвертий, — підвівся директор і нервово заходив по кімнаті. — Плещун — порожнє місце, це зрозуміло. Але ж, з іншого боку, хто мене возитиме на роботу та з роботи? З того часу, як контору позбавили машини і скоротили одиницю шофера, Плещун зі своїм «Москвичем» — єдине спасіння. Уявіть, мене терміново викликають в управління. Не таксі ж хапати. Чи, може, накажете тролейбусом їхати?..

Він знову сів за стіл і схопив ручку.

— А без Чучукала ми хіба можемо обійтися? А квитки на літак у розпалі курортного сезону! А місце в «СВ» на поїзд «Київ — Москва» ви мені беретеся дістати? Причому — сьогодні на сьогодні!

— Не берусь, — чесно зізнався я.

— Тоді поїхали далі, — сказав директор. — Семен Онопрійович! Гнати б такого нікчому втришия!

— Правильно, — погодився я.

Треба було б, — уточнив він, — якби не... ліки. Найдефіцитніші ліки дістати — для нього раз плюнути. А моєму тестеві щодня потрібні саме дефіцитні ліки. Не дістану — життя мені не буде. Дружина з'їсть...

— А Скомороха, — нагадав я.

— Тупоголовий і примітивний, — закивав головою директор. — Таких до порядних установ і на кілометр підпускати не можна — розвалять будь-яку роботу. Але ж, самі знаєте, без нього на риболовлю не поїдеш. Без нього я в цьому ділі, як гачок без наживки. Він безпомилково скаже — де, на що і коли. Усі навколишні ставки знає краще, ніж я — вміст своїх шухляд. Недаремно сам Карпо Сидорович бере нас із ним на суботню риболовлю...

— А Доменко і Суниця? — з викликом мовив я.

— Як за фахівців — то за обох і копійки в базарний день не дав би, — сказав директор. — Тільки, самі розумієте, Доменко — це всі книжкові новинки, він їх навіть із-під

землі дістане. А ми ж з вами — культурні люди. Без літератури не можемо. Що ж до Суниці — то кращого організатора вечорів, вилазок, пікніків, кращого оповідача і анекдотчика годі й шукати. Без нього ми безнадійно занудьгуємо, запліснявіємо...

— Квитки, книги, анекдоти — все це чудово, — погодився я. — Але хтось же мусить і працювати. Досі я був єдиний, на кому трималась...

— Знаю, знаю, — заридав директор, затуливши долонями обличчя. — Котру вже ніч я не сплю — про це думаю. Тільки не бачу виходу. Як кажуть, обставини вищі за нас...

— Ну, як? — спитав мене Комаровський, зустрівши на сходах.

— Твоє віщування і тут справдилось, — визнав я себе переможеним. — Тільки боюсь, що, підписуючи наказ про моє скорочення, директор підписує вирок і собі. От побачиш, його самого за кілька місяців скоротять за розвал роботи!

— Ніколи, — впевнено мовив Комаровський. — Його нізащо не звільнять.

— Ну, дозволь тобі вже тут не повірити, — скипів я. — Брежуть усі твої чорно-білі магії.

— За магії не ручусь. А от одна деталь — цьому стопроцентна запорука, — посміхнувся Комаровський. — Річ у тім, що Карпо Сидорович запеклий шахіст. А кращого партнера по шахах, ніж наш директор, йому не знайти в усьому управлінні...

ПОСЛАНЕЦЬ ДОЛІ

У його важкому гіпнотизуючому погляді була впевненість, яка мене дратувала.

— А чому, власне, ви переконані, що вас мусять узяти на роботу? — не приховуючи своєї антипатії до нього, спитав я.

— Тому, що я — саме та людина, яка вам конче потрібна, — сказав він твердо.

— А звідки ви можете знати, яка саме людина мені потрібна?

— Гадаю, ви не виняток із загального правила. Ви такий же керівник, як і всі. І проблеми вас хвилюють такі ж самі, як і всіх інших керівників.

— Тобто?

— Ви ж не станете заперечувати, що дисципліна у вашій конторі далека від ідеальної? Мабуть, самі на зборах не раз про це казали.

— Припустімо.

— А ніколи не замислювались над тим, чому віддача ваших підлеглих, м'яко кажучи, неоднакова? Чому на кількох ентузіастів, ретельних і сумлінних працівників, припадає стільки нероб і ледарів?

— Не розумію.

— У тім то й річ, що все ви чудово розумієте. Тільки не наважуєтесь зізнатися собі у власному боягузстві. Не ображайтесь. Усі люди чогось бояться. І ви боїтеся. Скажімо, боїтеся сказати кожному з цих нероб і ледарів правду в очі.

— Ну, то вже ви перебільшуєте, — не зовсім впевнено сказав я.

— Аніскілечки. По-перше, вам не хочеться мати справу із скандалістами. Здіймуть галас, почнуть на вас скарги писати, у чомусь там звинувачувати. А грішки в кожного з нас є. Грішки, котрі при бажанні можна роздути в гріхи, що компрометують керівника. По-друге, серед ваших підлеглих, можливо, є родичі або знайомі якихось впливових людей чи просто ваших приятелів, з якими вам не хотілось би псувати добрі стосунки. По-третє, ви зажили славу добросердної людини і демократичного директора й не бажаєте, щоб вас називали самодуром і деспотом...

— Але який зв'язок між усім цим і вашим візитом? — не витримав я.

— Прямий. Бачите, я вмію казати людям в очі все, що я про них думаю. В цьому сенсі для вас я просто знахідка. Зізнайтеся, хіба ви не мріяли про такого заступника, який тримав би весь колектив у залізного кулаці? Який щедро

роздавав би запотиличники направо і наліво — звичайно, висловлюючись фігурально. А ви б час від часу нейтралізували ці моральні запотиличники якою-небудь премією чи просто співчуттям. Я можу будь-кого з ваших підлеглих вибатькувати так, що йому ніякі седуксени і еленіуми не допомагатимуть. Гарантую, протягом одного кварталу всі ледарі й нероби або запрацюють на повну силу, або ж повтікають з установи світ за очі...

Слухаючи його, я ледве стримував себе, щоб не кинути-ся з обіймами до цього посланця долі. Нарешті! Дочекався таки, думав я, тамуючи зловтішну посмішку. Начувайтесь, Граківчук, Гуртовий, Пацюкевич та інші лицарі привільного життя! Цей вам покаже, де раки зимують! Навшпиньки ходитимете! А то до чого дійшло! Робиш, приміром, зауваження Пацюкевичу, а він нахабно дивиться тобі в очі і посміхається.

— Гаразд, виправлюсь, — каже таким розв'язним тоном, наче перед ним не директор, а прибиральниця.

Цього нездару я давно б виштовхав утришию з установи, так спробуй з ним зв'яжись! Раз хотів йому догану вліпити, так він такий скандал вчинив, аж згадувати моторошно. Пообіцяв в усі усюди на мене скарги понаписувати. А мені тільки скарг бракувало і комісій різних. Біс з тобою, думаю. Якби один був такий у колективі. А то одним більше, одним менше... Ну, а тепер вони потанцюють!

— Коротше, я буду одночасно вашим рупором і вашим антиподом. Суворо вимагатиму, не залишаючи у нероб ніяких шансів...

Я ледве стримав себе, щоб тут же радісно не вигукнути: «Можете негайно ж приступати до своїх обов'язків!» Натомість підкреслено сухо запропонував залишити анкету й трудову книжку і прийти завтра вранці за відповіддю.

А відповідь була готова наперед. Завдяки невеличкій перестановці ця людина із твердою вдачею обійме одну з керівних посад, що дозволить мені врешті-решт навести в установі належний порядок.

Од радісного збудження я цілу ніч прокрутився в ліжку. Перед очима пропливали обличчя засмучених працівників, що благали зглянутися на їхній вік, здоров'я, сімейні обставини і хоч трошки послабити вимоги. А цей твердокам'яний адміністратор усе закручуватиме гайки, не звертаючи уваги на погрози. Бо керівник, який не має сам уразливих місць, нічого не боїться...

До речі, подумав я, він і моєму заступникові Хрящатому теж нерви попсує. А то до чого дійшло — цей заступничок просто ігнорує мої вказівки. Виступає в ролі такого собі благодійника, все і всім дозволяє, а як десь запахне смаленим, звісна річ, мене підставляє. Хай покрутиться тепер!

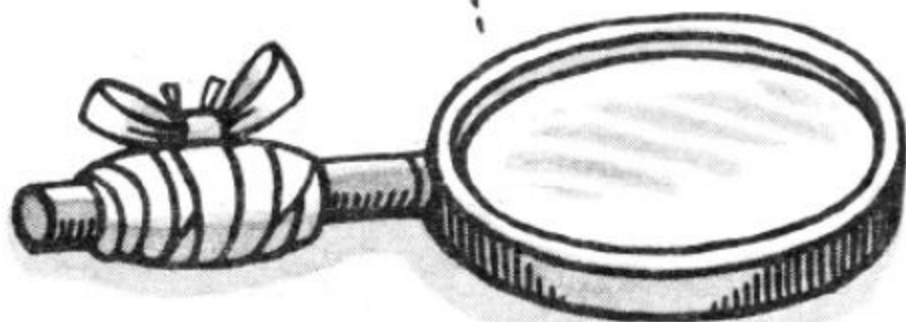
А цей залізобетонний, з усього видно, на все здатний. Він, між іншим, і мені був би наговорив цілу торбу грубощів при певних обставинах. Хоча, з іншого боку, — почуття вдячності... Правда, такі люди, як він, геть чисто позбавлені будь-яких сентиментів. Подібні правдолюбці, як десь щось, можуть і під монастир підвести. Це для них раз плюнути! У таких усе списується на принциповість, безкомпромісність та інші дурнички...

«І чого це раптом, — подумав я, — ми, люди з досвідом і стажем, маємо терпіти його критиканство. Бачили ми таких безкомпромісних і прямолінійних!..»

— Якщо в нашій конторі звільниться вакансія, то обов'язково вас розшукаємо, — повернув я вранці документи цьому знахабнілому типові.

фейлетони

Трійко ...
із сотень гримучих

КРИМІНАЛЬНИЙ КРОСВОРД

Любителі детективів, певне, звернули увагу на те, що навіть найвигадливіші злочини найчастіше викриваються завдяки... випадку. Звичайно, аналітичний розум слідчого, виняткова свідомість громадськості грають далеко не останню роль в логічному завершенні кримінальних історій. Проте чомусь саме фатальному випадкові, як правило, випадає прискорювати торжество справедливості. Здається, злодій, професійно замітаючи сліди, остаточно втік од неминучого покарання. І тут непередбачені обставини підставляють йому ніжку... Такі вже невблаганні закони детективного жанру.

От і наша кримінальна історія в цьому плані — не виняток. Коли її героїня, Тетяна Данилівна Мулянська, опинилась у мінському аеропорту і, відчувши полегкість, дозволила собі трохи розслабитись, до неї раптом причепився неголений суб'єкт із не зовсім джентльменською вимогою:

— Дай троячку!

Привертати до себе увагу не входило в плани Тетяни Данилівни, тому, можливо, цей інцидент вирішився б мирно, якби не пильність старшини міліції. Старшина тут же зажадав пояснень від нахаби, а той одразу ж почав каятись:

— На пляшку не вистачало!

Зате Тетяна Данилівна, на превеликий подив міліціонера, рішуче і категорично спростовувала сам факт вимагання. Мовляв, нічого він у мене не просив, тільки запитав, котра година. Поведінка потерпілої настільки вразила охоронців порядку, що вони вирішили про всяк випадок поцікавитися її анкетними даними, зробивши запит у відповідні служби. І тут виявилось, що потерпіла зовсім не та, за яку себе видає. Жінка, прізвищем якої назвалась Тетяна Данилівна, у цей час знаходилась у себе вдома, в рідному сімейному колі, за багато кілометрів од Мінська.

Результатом довготривалих і водночас проникливих бесід слідчих з Мулянською стала щиросердна сповідь тридцятичотирьохрічної дами, яка одного чудового ранку попросила ручку і побільше паперу. І навіть звиклі до різних кримінальних див працівники юстиції були приголомшені: мешкаючи під різними прізвищами в різних містах нашої республіки, ця громадянка протягом лише року з гачком учинила 177 крадіжок на суму, що сягає далеко за 10 тисяч карбованців!

Треба віддати належне пам'яті Мулянської: всі свої крадіжки вона пам'ятає до деталей. До найменших подробиць відтворює антураж кожного епізоду. І це при тому, що всі або майже всі епізоди мали одну цікаву подібність — крадіжки відбувалися в торговельних закладах, причому крадіжки виключно особисте майно торговельних працівників, а ще точніше — гроші й коштовності.

Свого часу вона мала необережність поцупити майно державне. І за це одержала чотири роки позбавлення волі. Відбувши частину покарання (її звільнили за амністією), Мулянська вирішила державного більше не чіпати...

...До кабінету директора магазину «Молоко» впевнено увійшла худорлява жінка і тоном, який нічого доброго не віщував, представилася:

— Інструктор райкому партії!

Кинувши на стіл директора Лащенко списаний аркуш паперу, додала:

— Читайте — покупці скаржаться! Ось до чого ми докотилися!

А докотилися, як впливало зі скарги, працівники магазину до того, що торгували несвіжими продуктами. Лащенко спробувала протестувати, запевняючи, що всі продукти щойно з молокозаводу, та «інструктор» виявилась не з тих, хто вірить на слово. Довелося показувати накладні, вести дискусію про терміни реалізації, знімати проби з продуктів, а продукти — з продажу. Та коли вся ця метушня закінчилась і «інструктор» пішла, пообіцявши на прощання, що все це так їм не минеться, Лащенко не знайшла у своїй сумочці гаманця з грошми та персня. Як потім буде зазначено в протоколі, візит енергійної дами «завдав їй матеріальних збитків на суму 250 карбованців».

Наступного дня та ж сама енергійна дама із не меншою завзятістю завітала до директора комісійного магазину. Цього разу вона представилась інструктором міськвиконкому і зажадала пояснень з приводу скарги на погане обслуговування клієнтів та грубість продавців. Директор тут же зібрала всіх працівників магазину, і всі вони мало не хором заприсяглися надалі обслуговувати відвідувачів тільки на відмінно та свято дотримуватись гасла «Покупець — завжди правий!» А після того, як «інструктор» нарешті дала їм спокій, виявилось, що з двох сумочок (у тому числі й сумочки директора) зникло грошей і коштовностей на суму 600 карбованців...

У залежності від обставин Мулянська, відвідуючи кабінети директорів та завідуючих торговельними закладами, представлялась то інспектором облпрофради, то ревізором торгу, главку, міністерства, то працівником партійних органів, то кореспондентом. І жодного разу (жодного!) їй не запропонували показати посвідчення.

Протягом року вона встигла об'їздити всі обласні центри республіки. Спочатку ретельно готувалася до відвідин чергового «об'єкта». Вивчала його специфіку і писала від

імені «ображених, обурених, ошуканих» відвідувачів скаргу. Потім сама ж накладала на неї кілька резолюцій типу «Розібратися і доповісти!», «Перевірити і вжити заходів!», «Винних суворо покарати!» І тільки тоді наважувалась почати операцію.

Та з набуттям досвіду почала діяти експромтом. Маючи в сумочці до двох десятків «типових» скарг, витягала потрібну, актуальну для даного моменту. Особливо влучно, завжди без промаху били ті, де йшлося про грубість продавців, обважування, обрахування. Таку скаргу ніхто не наважувався спростовувати. Навпаки, всі негайно погоджувались, що факти мали місце, і, заповідливо дивлячись у вічі, присягались виправитися, усунути, перебудуватися, негайно вжити заходів. Добре знаючи всі «вузькі місця» торговельного сервісу (Мулянська мала вищу торговельно-економічну освіту і досвід роботи в торгівлі), вона могла наче між іншим поставити таке підступне запитання, від якого навіть бувалий торговельний вовк полотнів. А за цим ішло безневинне прохання принести контрольний журнал або книгу скарг, або просто склянку води. Кількох хвилин відсутності власника кабінету було досить, аби вміст його гаманця перекочував до сумочки злодійки.

Як бачимо, технологія злочину була не надто складною і, мабуть, розслідування цієї справи не завдало б особливих клопотів слідчим, якби не одна непередбачена обставина. Річ у тому, що всі (буквально за кількома винятками) жертви Мулянської відмовилися визнати факт крадіжки в них грошей і коштовностей, при цьому поводитися так само рішуче і категорично, як, пам'ятаєте, в мінському аеропорту поводитися сама Мулянська, вигороджуючи п'яницю-вимагача. Не часто подібне трапляється у слідчій практиці: злодій стверджує, що він украв, а потерпілий лише здивовано знизує плечима. Мовляв, про що це ви?

І довелося таки довго поновтузитися слідчим, розгадуючи цей кримінальний кросворд. Не було ніяких підстав не вірити Мулянській. Надто точні і характерні деталі злочи-

ну відтворювала вона, надто правдоподібно описувала місце злочину і портрети потерпілих. Кілька томів справи займають протоколи очних ставок, слідчих експериментів, опиту свідків. Довелося вдаватися навіть до почеркознавчої експертизи, доводячи потерпілим, що записи в контрольних книгах та інших документах зроблені саме рукою Мулянської і що твердження деяких торговельних керівників про те, що вони «цю жінку вперше бачать», м'яко кажучи, не відповідають дійсності.

І як пишуть у судових звітах, під натиском невідпорних доказів злочинець... пробачте, потерпілі капітулювали.

— Якщо Мулянська стверджує, що вкрала в мене з сумки чотириста п'ятдесят карбованців, напевно, так і було, — нарешті погодилась директор магазину № 64.

А, скажімо, директора магазину «Килими» слідчі потурбували під час її відпустки на морському узбережжі.

— У мене з сумочки вкрали сімсот сімдесят вісім карбованців? Що ви кажете? — щиро здивувалась вона...

Чимало запитань викликає справа Мулянської. Серед них є і таке: як могло статися, що авантюристка вільно собі мандрувала по містах нашої республіки, живучи в цей час не де-небудь, а в кращих готелях під чужими, вкраденими паспортами? Неймовірно, але вона не утруднювала себе навіть тим, щоб, приміром, поміняти фото на тому паспорті. А останній паспорт, яким вона найдовше користувалась, був просто недійсний, проте і ця суттєва деталь аніскільки не завдала їй клопоту.

Та, звичайно, найдивовижніше в оцій історії — незбагненна сором'язливість потерпілих. Це ж треба — ніхто з них (чи майже ніхто) не тільки не заявив про крадіжку, а, як ми з вами переконалися, навпаки, відбивався руками і ногами навіть від подібного припущення.

Та перш ніж сушити собі голову над відповіддю, давайте згадаємо, з чого ми почали нашу розповідь. З розмови про випадковість — чи не так? От у розвитку цієї розмови хочемо розповісти вам, шановні читачі, про одну випадкову зустріч, що відбулася у коридорах Київського міського

суду. Коли Мулянська у супроводі конвоїрів вийшла із залу судового засідання, назустріч їй, також у супроводі конвоїрів, ішла одна з її жертв — згадана вище директор молочного магазину Лащенко. Та сама Лащенко, яка вперто не визнавала завданих їй візитом Мулянської «збитків на суму 250 карбованців». І ось тепер (іронія долі!) у сусідньому залі відбувається судовий процес: Лащенко звинувачується в тому, що протягом тривалого часу розкрадала державне майно в особливо великих розмірах.

Теж — випадковіть? Можливо. Та укупі всі оці випадковості вже свідчать про певну закономірність. А в даному випадку можуть і допомогти заповнити білі клітини цього кримінального кросворду.

ДЕБЮТ СТАЖИСТА

Стажист слідчого відділу з неприхованим роздратуванням дивився на симпатичну секретарку, яка, забувши про все на світі, дочитувала детектив «Остання справа ведмежатника».

— У цих детективах — суцільна брехня, — нарешті не витримав він, невідомо для чого роблячи наголос на слові «суцільна».

— Ви так вважаєте? — меланхолійно відказала секретарка.

— Я в цьому переконаний! — вигукнув майбутній слідчий, машинально загортаючи власний недокурок у носовичок. — Автори отих карколомних історій все висмоктують із пальця. Взяти, наприклад, мене. Півроку стажуюся, півроку чекаю нагоди показати себе — і хоч би один злочин!

Кмітливий читач здогадується, що, за всіма законами жанру, саме в цю хвилину мусить пролунати телефонний дзвінок і красномовного стажиста покличуть до начальника...

За півгодини майбутній слідчий уже крокував у напрямку м'ясокомбінату, на ходу повторюючи завдання:

— Значить, так: з комбінату зникло п'ять корів. Моє завдання — знайти їх і повернути на підприємство.

Зупинившись за сто метрів од прохідної, він уважно оглянув місцевість і удавано байдужим голосом поцікавився у продавця морозива:

— Не бачили тут корів?

— Корів? — перепитав продавець. — Одна — худа й ряба, інші — темно-руді?

— Так, так, ряба і темно-руді, — зрадів майбутній слідчий.

— Не бачив, — холодно відказав продавець морозива. Звичайно, перші невдачі не могли похитнути впевненості стажиста.

— Зрештою, корова — не голка, а підприємство — не копиця сіна, — афористично доводив він директорові м'ясокомбінату, незрозуміле навіть заглядаючи під його стіл і за порт'єри.

Він шукав скрізь — у цехах і на подвір'ї, на горищі і під сходами, на складі готової продукції і навіть у червоному кутку. Остаточно переконавшись, що сліди зниклих тварин ведуть кудись за межі комбінату, він заходився ретельно вивчати кожну щілину в паркані, аж поки не дійшов до прохідної.

Охоронник вперто наполягав на своєму:

— Не могло такого бути, щоб я корів прогавив.

— А якщо їх замаскували під... когось. Ну, скажімо, плаття і хустку надягли або плащ і капелюх? — невгавав майбутній слідчий.

— Такі номери тут не проходять, — впевнено сказав охоронник. — Я їх усіх наскрізь бачу. З точністю до грамів можна визначити, скільки чого під тими платтями і плащами проноситься.

— Куди проноситься? — не зрозумів стажист.

— Куди треба, туди і проноситься, — пояснив охоронник. — Он, бачите, гладун з вусами суне. Так, скажу я вам,

ніякий він не гладун, а дистрофік. Ану, Миколо, йди-но сюди. Що там у тебе під піджаком?

Микола стояв перед охоронником, сором'язливо опустивши очі долу.

— Вісімсот грамів м'яса, півтора кілограма ковбаси? — примруживши око, спитав охоронник.

— Навпаки — півтора кілограма м'яса, а решта — ковбаса, — пошепки уточнив Микола.

На очах у майбутнього слідчого Микола катастрофічне худнув.

— Украли? — суворо запитав стажист.

— Що ви, — образився Микола, — я просто взяв це собі на вечерю.

— Він просто взяв на вечерю, — підтвердив охоронник.

Виявилося, що того дня чимало працівників комбінату несподівано вирішили просто взяти собі на вечерю по кілограму сосисок, по дев'яцот грамів шинки, по сімсот грамів ковбаси, по кілограму-другому м'яса, по двісті-чотиреста грамів жиру...

Приголомшений їхнім апетитом, майбутній слідчий зробив деякі підрахунки і, відвідавши згодом бухгалтерію й відділ кадрів підприємства, дійшов неминучого висновку:

— Нікуди корови не зникали, їх просто взяли собі на вечерю оті сто десять працівників м'ясокомбінату, які протягом останніх місяців, за офіційними даними, «проносили через прохідну м'ясо-ковбасні вироби».

— Отже, корів украдено, а значить, хтось за це мусить відповідати, — резюмував начальник слідчого відділу.

— У тім-то й річ, що слово «вкрав» на м'ясокомбінаті вилучено з лексикону, — пояснив майбутній слідчий. — Його замінили словом «узяв». Бо за крадіжки, згідно з карним кодексом, треба судити, і судити суворо. А, скажімо, тільки за минулий рік на підприємстві зареєстровано при спробі винести м'ясопродукти двісті п'ятдесят п'ять чоловік! А передано до суду лише кілька справ. Та й ті, кого судили, відбулися жалюгідними штрафами.

— Ви хочете сказати, що на м'ясокомбінаті крізь пальці дивляться на любителів вечеряти за державний рахунок? — вирішив поставити всі крапки на «і» начальник слідчого відділу.

— На жаль, не тільки на м'ясокомбінаті, — зітхнув стажист. — Для порівняння я побував на деяких інших підприємствах і зробив невеселі висновки. Приміром, на птахокомбінаті вважається звичайною справою прихопити, йдучи додому, двох-чотирьох курчат або кроликів. А на кондитерській фабриці за те, що працівниця покладе до сумки два кілограми «Вишні в шоколаді», кілограм «Пташиного молока» та ще й горіхів півсумки, як ви гадаєте, що роблять?

— Ну, якщо не судять, то, принаймні, хоч з роботи звільняють?

— По-пе-ред-жують! А якщо наступного дня після попередження ця ж таки працівниця знову кладе до сумки пас-тилу, «Вишню в шоколаді», «Пташине молоко» і горіхи?

— Навіть не уявляю.

— І не зможете уявити: її знову попереджують!..

— Що ж ви пропонуєте? — нетерпляче спитав начальник слідчого відділу.

— Я не пропоную, а раджу, — сказав стажист. — Якщо раптом подзвонять із м'ясокомбінату або з кондфабрики і повідомлять, що у них загадково зник, скажімо, адмінкорпус, не звертайте уваги. Будьте певні, що ніхто його в цілому не вкрав, його просто розібрали по цеглині деякі несвідомі працівники...

— Вважаєте, що подібне може трапитися? — спитав начальник слідчого відділу, з острахом глянувши на телефон.

— Може, — відповів стажист. І чітко, мов на екзамені, уточнив: — При подібному лібералізмі до розкрадачів народної власності.

ВИЙШОВ І НЕ ПОВЕРНУВСЯ

*Детективний фейлетон-повість
із таємничими перевтіленнями,
зухвалими крадіжками і загадковим убивством.
За мотивами кримінальної справи № 94*

Розділ перший — фантастичний, хоча фантастикою тут і не пахне

Коли господар шикарної чотирикімнатної квартири, умеблювання якої свідчило про тонкий смак і широкі можливості хазяїв, зняв телефонну трубку, його аж затіпало від обурення:

— Яка в дідька Марина Борисівна?!

На тому кінці дроту завмерли. І тут же почали поспішливо вибачатися.

— Даруйте, Олександр Львовичу! Та й справді, як можна було переплутати ваш буркітливий бас з тоненьким голоском вашої чарівної дружини!

— От і я питаю: як ти міг? — суворо спитав Олександр Львович у підлеглого.

— Навіть і не знаю, як вам це пояснити, — розгублено пробурмотів підлеглий. — Річ у тому, що я вас щойно бачив — ви не повірите — у вашому ж кабінеті, за вашим службовим столом! Не могли ж ви буквально за дві хвилини опинитись вдома, у протилежному кінці міста? Не подумайте нічого поганого, просто я хотів у вашої Марини Борисівни уточнити одну деталь стосовно...

— Що ти мелеш? — іще дужче обурився Олександр Львович.

— Їй-бо, правда, — запрягся підлеглий. — От і зараз сиджу у відділі й чую ваш голос.

— А треба тобі не у відділі сидіти, а до лікаря іти! — вигукнув Олександр Львович і кинув трубку.

Майже автоматично набрав свій службовий номер телефону.

— Пеменюк слухає! — почувся владний і впевнений голос. Його голос!

Рішуче відклавши усі невідкладні справи, він за кілька хвилин уже мчав на своїй «Ладі» в напрямку рідного виробничого об'єднання, де вже одинадцятий рік обіймав поважну посаду начальника відділу комплектації. З дивовижною для своїх сорока восьми років спритністю злетів на третій поверх і, увірвавшись до власного кабінету, остовпів: за столом сидів він сам — Пеменюк Олександр Львович! Принаймні — його двійник, його копія.

**Розділ другий —
біографічний, проте цікавий тим,
що має безпосереднє відношення
до вищеописаних подій**

Ігор Петрович Лозинський вважався у відділі інтелектуалом. І не тільки тому, що мав своє неординарне судження про, скажімо, якусь літературну новинку. І не лише тому, що міг доказово обляяти навіть те, чого і в очі не бачив. Вважався він інтелектуалом за свою життєву філософію. Можливо, колись її докладно викладуть його біографи. Ми ж обмежимося однією формулою, що стала кредом його життя: «Ніщо так не принижує людину, як недооцінка її здібностей».

— Я — талановитий інженер, — казав він, — а мушу одержувати стільки, скільки всі.

Треба віддати належне послідовності, з якою він відстоював це право на винятковість. Кібернетик за освітою, він до об'єднання працював програмістом в одній інститутській лабораторії. І тут зажив слави незамінної людини. Без нього і справді не могли обійтись. Часом викликали з відрядження, навіть з відпустки. Бо ніхто, крім нього, не міг знайти помилки у програмі, не міг виявити причини пробуксовування окремих електронних звивин.

Так тривало доти, поки одного разу його колеги шляхом нескладних розрахунків і співставлень не встановили, що причина отих помилок і пробуксовувань... сам Лозинський. Виявилось, програміст навмисно програмував помилки, щоб потім надивовиж блискавично їх знаходити і виправляти.

Відповідний запис у трудовій книжці надовго загальмував просування Лозинського по службовій драбині. Спасибі, добрі люди допомогли влаштуватися на посаду інженера відділу комплектації. А з іншого боку, чого це він мав дякувати? Хай керівництво дякує долі, що придбало такого класного фахівця.

На скромній посаді Ігор Петрович почувався незатишно. Тісні рамки службових обов'язків сковували ініціативу. А ідеї народжувалися в його запрограмованому на пошук мозку одна від одної цікавіша. На реалізацію найзухвалішої з них і кинув Лозинський усі свої таланти. Треба сказати, ідея дещо перегукувалася з тією, що коштувала йому звільнення з лабораторії. З тією різницею, що запрограмовані помилки цього разу мали бути уже не в машинах, а в накладних, відомостях, коротше — у документах, які фіксували рух, тобто кількість надходжень і використання дефіцитних радіо- і теледеталей, вітчизняних та імпорتنих. У результаті значну кількість деталей підвищеного попиту можна було пустити наліво, збуваючи їх майстрам-ремонтникам. План відзначався нахабством і твердою вірою в те, що документи, в тому числі бухгалтерські, ніколи не перевіряються двічі.

Можна було б і докладніше розповісти про механіку оригінального задуму Лозинського, якби знаття, що не образяться криміналісти. Вони останнім часом звинувачують детективістів у тому, що їхні твори можуть правити за інструкцію по реалізації злочину. Причому інструкцію настільки докладну, що злодіям лишається тільки ретельно її виконувати, не утруднюючи себе зайвими роздумами.

Аби втілити в життя задумане, Ігореві Петровичу конче потрібні були одnodумці та бойові помічники. Одного він «вирахував» досить просто. Постачальник Ковальов розкрив йому душу після першої ж півлітри. І Лозинський вліз туди, як то кажуть, обома ногами. Свій «у дошку» хлопець почав працювати на нього, ще не до кінця збагнувши, які астрономічні прибутки обіцяє кмітливість і винахідливість інтелектуального друга.

**Розділ третій —
психологічний, хоч психологія тут,
прямо скажемо, дещо своєрідна**

А от підібрати ключик до серця Олександра Львовича Пеменюка, свого безпосереднього шефа, — ця задача була найскладнішою частиною програми кібернетика. Без неї блискавична ідея так і лишилася б нездійсненою. Бо всі папірці, що їх Лозинський збирався творчо осмислювати, і всі ті документи, по яких мав пройти рукою досвідченого майстра, візувалися завідуючим відділом особисто.

Кілька місяців знадобилося Ігореві Петровичу для того, аби розм'якшити твердість Пеменюка. Якби відомий психолог Дейл Карнегі почув, з якою послідовністю втілювався в життя його знаменитий трактат «Як завойовувати друзів та впливати на людей», він би розчулився. Весь арсенал можливих і неможливих способів був використаний. Він діставав шефу цукерки і ліки, записував на касети цікаві музичні новинки, грав з ним у шахи і їздив на дачу будувати літню кухню. Він оточував його увагою щодня, щогодини, маючи навзаєм прихильність, котра втілювалась у такі дрібнички, як відпустка за свій рахунок, відгули за колгосп, у який Лозинський ніколи не їздив. У премії, яких Ігор Петрович не заслуговував.

Одного разу, ретельно зібравши всі ці прояви прихильності до купи, Лозинський за партією в шахи повів із шефом дивний діалог.

— А ви знаєте, як це все називається? — спитав він, роблячи хід конем.

— Це, по-моєму, у шахістів зветься шахом, — посміхнувся Пеменюк.

— У нешахістів — теж, — пояснив йому Лозинський. І провадив далі вже на повному серйозі: — Те, що ви робите для мене, зветься зловживанням службовим становищем. І за це вас по голівці не погладять.

— Даруйте, люб'язний Ігорю, — посміхнувся Пеменюк, — те, що я роблю, можна пояснити лише гнилим лібералізмом. Адже зиску для себе я тут не маю, чи не так?

— Про зиск теж можна, — пересунув пішака Лозинський. — От ви двічі на тиждень з Донецьком розмовляєте. Там ваша донька навчається. Чи мені зраджує пам'ять? То наскільки мені відомо, ви жодного разу не оплачували ці міжміські переговори. Хіба це не зловживання?

— Припустімо, — з цікавістю подивився на нього Пеменюк.

— А путівку в наш пансіонат, яку вам виділила профспілка, відмовивши іншим, — хіба ви не віддали своєму приятелю? Скажете, і це не зловживання?

— І багато у вас таких фактів? — поцікавився Пеменюк.

— Вистачить, — заспокоїв його Лозинський. — Пам'ятаєте історію з друкарською машинкою, яку списали? Вона не зіпсувалася, не зникла. Вона дома у вас! Сам бачив, як Марина Борисівна на ній друкує...

— Це треба довести, — обурився Пеменюк.

— Нічого і нікому не треба доводити, — посміхнувся Лозинський. — Я просто хочу сказати, що ви могли б при бажанні хоч цілодобово говорити по міжміській з хатнього телефону. Що могли б купити не одну, а одразу десять друкарських машинок. Якби пристали на мою безневинну пропозицію...

І Лозинський виклав Пеменюку план, що мав суттєво вплинути на його сімейний бюджет. Цей план настільки приголомшив Олександра Львовича, що він раптом вий-

шов із себе. Вийшов із себе і... більше не повернувся. Роздвоївся Олександр Львович!

Так у відділі об'єднання з'явилося два Пеменюки. Один проголошував промови на зборах, закликав суворо берегти народну власність, боротися за економію кожної державної копійки, як пишуть у характеристиках, брав активну участь у громадському житті колективу. Інший Пеменюк — крав.

Розділ четвертий — трагікомічний, де трагічного значно більше, ніж комічного

Уже сам жанр детективу неодмінно передбачає вбивство. Є воно і в нашій повісті. Перед криміналістами, що розслідують цей найтяжчий злочин, перш за все постає кілька класичних запитань: де, коли, хто і в який спосіб? Так от, коли говорити про спосіб, то любителів гострих відчуттів доведеться одразу ж розчарувати: пострілів не було. Не було також несамовитих зойків, зустрічей у темних підворіттях, ефектних бійок з биттям посуду та псуванням меблів. А медичним експертам не довелося співставляти відбитки пальців та встановлювати групу крові. Не було автопереслідувань з диким скреготом гальм на поворотах. Хоча те, що стосується гальм, — з цим у Олександра Львовича Пеменюка ставало все гірше і гірше.

Взаємини людини і суспільства регулюються, крім усього іншого, двома поняттями — «треба» і «не можна». А останнє регламентується вже кодексом — моральним і кримінальним. І якщо в людини перед отим «не можна» раптом не спрацьовують гальма — конфлікт із суспільством неминучий. Олександр Львович цю нехитру істину знав добре, проте відчайдушне котився назустріч конфлікту, відчуваючи, що гальма йому перестають коритися.

Спершу, коли він приймав від Лозинського суми, котрі відзначалися три-, а то й чотиризначними цифрами, яки-

ми той дякував лише за мовчазну згоду, його друге «Я» протестувало ледь чутним шепітком:

— Навіщо це ви робите? Прошу вас, не треба!

А з часом, коли Ігор Петрович примушував Пеменюка брати безпосередню участь в аферах, його друге «Я» почало обурюватись:

— Та як ви смієте!

Нахабство Лозинського по відношенню до Пеменюка зростало прямо пропорційно масштабам крадіжок. Чим на більшу суму вдавалось здійснити чергову операцію, тим фамільярнішим було ставлення підлеглого до начальника. Після однієї карколомної афери колеги перейшли на «ти». І Лозинський зажадав від шефа підвищення по службі.

Ця вимога пояснювалась не стільки його честолюбством, скільки виробничою необхідністю. Річ у тому, що збувати ліву продукцію доводилося переважно в інших містах. Тому Лозинський не рідше ніж раз на місяць їздив або у відрядження, або ж мандрував під прикриттям лікарняного. Це, по-перше, втомлювало, а по-друге, що було небезпечно, — надто впадало у вічі. Доводилось кожного разу щось вигадувати, і навіть бурхлива фантазія Ігоря Петровича з часом вичерпувалась.

— Тобі теж корисно розім'ятися, — кивнувши на живіт Пеменюка, наполягав Лозинський.

А поїхати з подібною місією Пеменюку — це означало залишити господарство, а головне — підроблену документацію на заступника, котрого Олександр Львович побоювався. Якої енергії, якої вигадливості коштувало Пеменюку перевести свого заступника до іншого відділу! Довелося вдаватися до деяких підступних заходів. Наприклад, звинуватити його в недисциплінованості, нерозпорядливості, неповороткості. Навіть власні помилки на нього спихати.

Проте якого розмаху набула їхня діяльність, коли другу командну посаду відділу посів Лозинський! Прикриваючи один одного, вони під гаслом «Сьогодні більше, ніж учора!» збільшували оберти фірми. Звичайно, такий розмах пе-

редбачав і додаткові людські ресурси. Довелося залучити до їхнього гурту ще й шофера Василя Даценка, техніка Олену Плещук.

Олені ми присвяtimo наступний розділ нашої повісті. А зараз повернемося до зухвалого вбивства.

Лозинський терпіти не міг моралізаторства. Його драгували невпевненість і скиглення.

— Або я, або він! — поставив нарешті ультиматум перед Пеменюком, підбурюючи його на вбивство.

І вбивство відбулося. Пеменюк убив. Убив своє друге «Я», те, що колись уособлювало його чесність, порядність, людяність.

Кожне вбивство, де б і коли воно не відбулося, мов сигнал тривоги, піднімає на ноги весь бойовий склад правоохоронців. І кожний подібний нерозкритий злочин вважається серйозним проколом у криміналістів.

А коли вбивають людину в людині? Хіба таке вбивство не жахливе за своїми можливими наслідками?

Розділ п'ятий — лірично-драматичний

Якщо ми наважились назвати нашу розповідь повістю, то мусимо включити сюди ще й любовну лінію. Інакше, вибачте, читач нас не зрозуміє. Та й справді, яка ж то повість без кохання, і хто її стане читати?

Так от, в одноповерховому будинку на околиці міста справляли день народження. Іменинниця була в тому віці, коли жінка може ще не приховувати своїх років. Винятково делікатесний стіл, вишукані напої, ненав'язливий музичний фон, що його відтворював магнітофон «Шарп», щедрі букети квітів і чарівна посмішка господині — все це створювало затишок й атмосферу блаженства.

З кожною чаркою тости ставали лаконічнішими і, вичерпавши запас застільних дотепів, Ігор Петрович став прощатися. Коли іменинниця Олена Плещук залишилася

вдвох з Олександром Львовичем, вона несподівано поцікавилася:

— А де ж подарунок, що ти пообіцяв?

— Хіба тобі не подобається оцей золотий ланцюжок? — образився Пеменюк.

— Подобається, — торкнулася вона своєї тендітної шиї. — Але ж ти обіцяв...

— Хіба оцей будиночок не я тобі купив?

— Купив, спасибі.

— А оці меблі?

— Теж дякую.

— А сережки з діамантами?

— У минулому році?

— А хіба не я тобі...

— Ти обіцяв одружитися зі мною, — рішуче перебила його Олена.

Пеменюк мовчки дивився на неї.

«Знову — за рибу гроші. І до чого вони всі одноманітні!»

— Серденько, — примусив себе посміхнутися, — це все не так просто. А діти? Як їм пояснити?

— Ти ж мені обіцяв! Сказав, що кинеш свою...

— Кину! Обов'язково кину, — квапливо запевнив він її.

— Коли? Клявся, що до нового року, потім — до травневих. Тоді заприсягся, що на день мого народження.

— Давай ще трохи почекаємо, — змолвився він.

— Ні, — вперто мовила вона. — Або ти негайно розлучаєшся і ми оформимо наші стосунки, або...

Загрозливий тон Олени примусив Пеменюка капітулювати. Він знав характер своєї коханки. Вона слів на вітер не кидає!..

— Ну, що ж... — сказав він і затнувся. У двері стукали.

— Не хвилюйся, — заспокоїла його Олена. — Це, певно, Ігор. Щось забув.

Вона відчинила. На порозі стояла Марина Борисівна — дружина Пеменюка.

— Ось, виявляється, куди твої відрядження? — дерев'яним голосом запитала вона. — Добрі люди підказали! А я, дурепа, ще й не повірила!

Заціпеніння Олександра Львовича поступилося місцем несамовитій люті:

— Тебе сюди ніхто не кликав, — кинувся він в атаку. — Я кохаю цю жінку!

— Кохай собі, — похмуро сказала дружина. — А прийшла я сюди лише для того, аби розповісти тобі про дивну знахідку. В коморі я знайшла валізу, вщерть забиту...

— Пішли додому, — глухо проказав він і, схопивши піджак, вибіг з хати.

— Ну, постривай! — кинула йому навздогін Олена.

Розділ шостий — драматично-ліричний

Нелегко поєднувати ролі бездоганного службовця, громадського активіста і ватажка злочинної зграї. Але, як сказав один мистецтвознавець, кожен актор хоче хоч інколи побути самим собою. Та і вдома такої можливості Олександр Львович не мав. Тут він мусив теж грати роль — зразкового сім'янина, і коли дружина раптом помічала в його грі фальшиві нотки, вона тут же нагадувала про валізку, знайдену в коморі. Про валізку, яка була натоптана грішми.

— Піду до міліції! — похмуро погрожувала вона. І Олександр Львович полотнів, починав тут же запевняти, що все життя кохав її і лише її.

Читач, мабуть, не забув отого грізного «Ну постривай!», у що кинула навздогін Пемениюку Олена Плещук. Не забував його і Олександр Львович. Тому ще з більшою полум'яністю засвідчував Олені своє кохання не лише частими візитами, а й коштовними подарунками.

Та одного разу, коли, мов у старому анекдоті, дружина вважала, що Олександр Львович у коханки, а коханка була впевнена, що його не відпускає од себе дружина, Пеме-

нюк зник. Тільки не пішов, як у анекдоті, до бібліотеки, а поїхав до моря, поспішно оформивши на тиждень відпустку.

Такої підступності Олена пробачити не могла. Тим більше, що Марина Борисівна нахабно прибігла шукати його у неї вдома. Отже, зробила висновок Олена, цілком імовірно, поїхав він до моря не сам... А якщо так, вона зробить те, що обіцяла.

І Плещук пішла до відділення міліції й виклала все. Мовляв, Пемениук та Лозинський займаються махінаціями, в котрі втягують таких наївних громадян і громадянок, як вона, Плещук. А чого приймала такі коштовні подарунки від Пемениука? Вважала, що він це робить, як той казав, із чесними намірами. А те, що дефіцитні деталі в неї зберігав, так казав, що у нього вдома немає місця. Отак і скаржилась протокольними рядочками, конаючи від ревностів.

А втім, є підстави вважати, що візит Плещук до міліції був продиктований не лише спопеляючими душу почуттями. Річ у тому, що в їхньому відділі почалася відомча перевірка. І судячи з того, якими документами цікавилися ревізори, вони натрапили на слід. Принаймні, Ігор Петрович, терміново роздобувши лікарняний, зник у невідомому напрямку.

А невдовзі повернувся разом із Пемениуком. Бо навіть його «кібернетичний» мозок, прогнозуючи усі можливі результати ревізорської перевірки, видав один-єдиний варіант: «Доведеться відповідати!»

Розділ сьомий — на перший погляд, не зовсім логічний

Деякі скептично настроєні читачі можуть зробити закид авторові. Мовляв, морочить нам голову якимись байками про роздвоєння особи! Попридумував — один Пемениук, другий Пемениук! Уявіть собі, шановні, що це не прос-

то літературний хід чи фейлетонний прийом. Це чиста правда, ще й документально підтверджена.

І судді, й усі присутні на суді дивувались: на лаві підсудних сидів громадянин Пеменюк, якого звинувачували в

розкраданні народної власності. А у справі були характеристики на двох Пеменюків.

Один Пеменюк характеризувався як «морально стійкий, ідейно витриманий», що «користується повагою у товаришів». І до того ж «виховує молодь», «не порушує дисципліни», «неодноразово преміювався і нагороджувався грамотами». А з другої характеристики випливало, що Пеменюк відзначався користолюбством, грубістю, що він, «зловживаючи службовим становищем, потурав порушникам трудової дисципліни».

Якби хоч ці характеристики були написані у різні часи, з інтервалом у років десять чи принаймні — п'ять! Тоді можна було б припустити, що Пеменюк отак деградував. Так ні, вони обидві написані протягом одного року, навіть одного місяця. Якби хоч підписали їх різні люди. Зрештою, скільки людей — стільки й думок! Так, знову ж таки, і підписи під ними тих самих людей.

Одна тільки є, хоч і несуттєва, розбіжність. Першу характеристику, позитивну, було видано безпосередньо на руки Пеменюку, на його особисте прохання. Другу, негативну — на вимогу слідчих органів.

Що ж до його сусіда по лаві — Лозинського, то його, коли, скажімо, до профспілкового керівництва висували, колеги характеризували як чесного, принципового, порядного, працьовитого. А на суді ті ж самі люди, викликані сюди як свідки, видобували із закутків пам'яті вже зовсім іншого плану спогади про Ігоря Петровича.

Виявляється, він завжди відзначався нахабством, нечесністю. На очах працівників відділу навіть дозволяв собі розплачуватися за послуги із сторонніми людьми дефіцитними деталями, які брав просто зі складу.

По штришку, по рисочці вимальовувався портрет негідника. А разом з ним проявлявся негатив групового портрета тих, котрі були незворушними спостерігачами переродження людини в злодія, переродження, що відбувалося на благодатному ґрунті безкарності.

Розділ восьмий — профілактично-дидактичний

Майже всі подібні фейлетони закінчуються традиційним запитанням: куди дивилася громадськість? І, справді, можна. було б поцікавитися, чому, скажімо, в багатьох теле- і радіоательє поблажливо ставилися до майстрів, які, поскаржившись клієнтові на відсутність деталей, раптом згадували, що абсолютно випадково дома у них «заваллялася» одна імпортна деталька, що, звичайно, відповідно коштуватиме?.. Можна було б спитати, чому клієнти дуже легко йшли на такі от пропозиції? Можна було б спитати, куди дивилися колеги й начальство розкрадачів — невже не бачили, не помічали? Але навіщо питати, коли ми і так знаємо, що риторичні запитання відповіді не потребують.

Тому, розуміючи інтерес читачів до подальшої долі героїв нашої детективної розповіді, обмежимося повідомленням, що вони, як і належить, своє одержали (від трьох до дванадцяти років кожний), а державне віддали (у Пемениюка і Лозинського) конфісковано майна просто-таки на фантастичні суми.

А як стверджують юристи-практики, дискутуючи з юристами-теоретиками, суворе покарання злочину є найліпшим його попередженням і найефективнішою профілактикою правопорушень. Що в перекладі на популярну мову означає: щоб іншим не кортіло!

Бібліотека журналу «ПЕРЕЦЬ. Весела республіка»

Передплатний індекс 60194

Головний редактор Володимир Чепіга

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу інформації
КВ №23039-12879ПР від 28.12.2017

Засновник:

ПП «Загальнополітичне видання «СІЛЬСЬКІ ВІСТІ»,
газета захисту інтересів селян України»

Видавець:

ПП «Видавництво «СЛОВО»

Адреса редакції:

03047, м. Київ, Проспект Перемоги, 50, офіс 520

тел.: 044 454-87-68

perets.vr@ukr.net

Бібліотека журналу «ПЕРЕЦЬ. Весела республіка» №19-2018

Юрій Тимофійович

ПРОКОПЕНКО

КРИМІНАЛЬНИЙ КРОСВОРД

Обкладинка Володимира Солонька

Редактор Володимир Чепіга

Підписано до друку 04.10.2018. Формат 70x100/32.

Папір офсетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 2,28.

Обл. вид. арк. 2,8. Наклад 1800 прим.

Зам. 041018/П-19.

Друк ТОВ «Основа-принт»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК №2072 від 25.01.2005 року